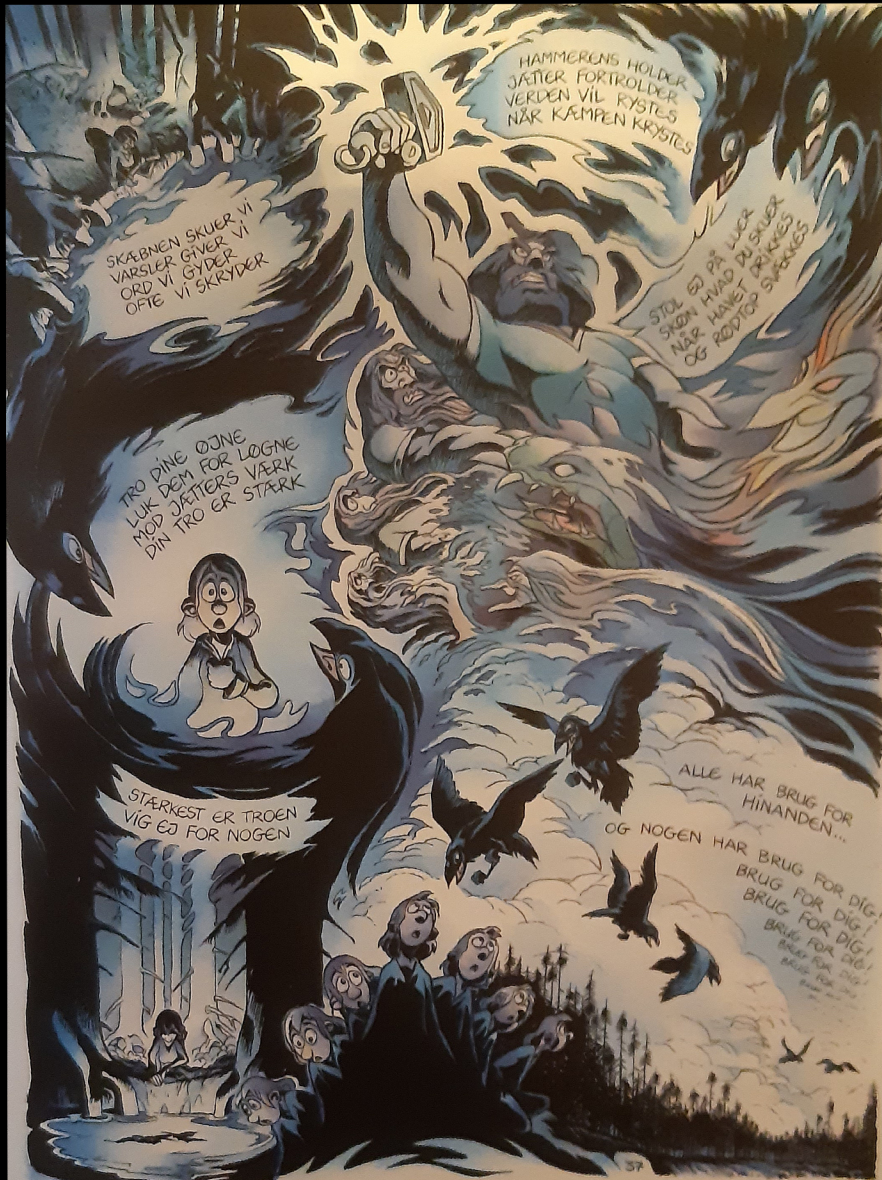

Vøluspo & Lokasenna

En lydlig, morfologisk og syntaktisk undersøgelse af de gamle eddadigte

Udarbejdet af:
Andreas Rytter

Dansk 10. semester

Vejleder:
Line Sandst

Antal tegn:
167.842

Abstract

In this thesis, I will examine a translation of *The Poetic Edda* into Danish and an original old Norse edition. My lead question for the assignment is which syntactical, morphological, and sound differences and similarities there is in an original old Norse poem and a translation into Danish?

I will give an overview of translation theory, language history, figurative language, and phonetics of Danish and old Norse. On this basis, I will make a synchronic and diachronic analysis of selected stanzas of old Norse poems in the original language and Danish. In the analysis, I will examine the sound of the poems in Danish and old Norse.

The sound picture of the alliteration and assonance which is a common figure in the old Norse poetry will be the subject of the sound analysis. I will examine the letters, vowels, and consonants, used in the alliteration and which phonological qualities they possess, and how they differ from each other. Furthermore, I will investigate the language similarities and differences between old Norse and Danish in a historical comparison with a focus on the evolution of Danish pronunciation. This I will do on a word basis where I will examine the words in old Norse and how they developed into Danish through dictionaries. I too have a focus on the words in the translation and which evolution they have been through. In this part of the analysis, I focus on the pronunciation of Danish, and which evolution there has been on a morphological level. This can for instance be a change in vowel pronunciation or weakening of consonants among others.

In the last part of the analysis, I will examine the syntactical structure of the old Norse and the Danish translation. I will make a comparison between the structures and have a look at similarities and differences which affect the sound picture of the poems.

I have chosen the poems *Völuspá* and *Lokasenna* as subjects for my analyses because of the difference in the stanzas in these two. *Völuspá* is written in *fornyrðislag* and *Lokasenna* is written in *ljóðahátt*, which is two common meters of old Norse poetry. I will primarily describe sound development in the periods between 800-1100 b. c. and the period from 1100-1500 b. c. because of the impact of the periods on the Danish language of today.

Indhold

Indledning.....	3
Begrebsafklaring	4
Om Oversættelse.....	4
Sproghistoriske perioder	6
Det norrøne og det danske sprog	8
Sproglægtskaber, sprogforandringer og rekonstruktion af sprog.....	8
Rekonstruktion og fælles forfader.....	10
Arveord, låneord og fremmedord	10
Arveord.....	11
Fremmedord.....	11
Låneord.....	12
Forudsætninger og kilder.....	13
Norrønt	14
Den olddanske periode	15
Den gammeldanske periode.....	16
Lydændringer i gammeldansk.....	17
Infortissvækkelsen.....	17
Accentforskydning	17
Klusilsvækkelsen.....	18
Spirantsvækkelse.....	18
Lyden þ.....	18
Assimilationer	19
A til Å.....	19
Rytme og lyd.....	19
Vokalerne.....	20
Vokalsang	21
Konsonanterne	21
Allitteration.....	22
Assonans.....	24
Metode.....	24
Udvalgte strofer	26
Ordbogspraksis	26
Analyse af Völuspó.....	27
Strofe 1	28

Alliteration, assonans og lydbillede	28
Sprogudvikling og oversættelse	30
Syntaks	33
Strofe 32	35
Alliteration, assonans og lydbillede	35
Sprogudvikling og oversættelse	37
Syntaks	38
Strofe 43	40
Alliteration, assonans og lydbillede	40
Sprogudvikling og oversættelse	41
Syntaks	43
Strofe 66	44
Alliteration, assonans og lydbillede	44
Sprogudvikling og oversættelse	46
Syntaks	48
Analyse af Lokasenna	49
Strofe 13	49
Alliteration, assonans og lydbillede	49
Sprogudvikling og oversættelse	50
Syntaks	52
Strofe 32	53
Alliteration, assonans og lydbillede	53
Sprogudvikling og oversættelse	54
Syntaks	55
Strofe 42	56
Alliteration, assonans og lydbillede	57
Sprogudvikling og oversættelse	58
Syntaks	59
Strofe 61	60
Alliteration, assonans og lydbillede	60
Sprogudvikling og oversættelse	61
Syntaks	62
Konklusion	63
Bibliografi.....	67

Indledning

De islandske eddadigte har fascineret og inspireret mennesker i over 1000 år. De har oprindelse i en oral tradition, hvor de gik fra mund til mund og fortalte historien om de nordiske guder og helte. Digtene blev nedskrevet til *Codex Regius* omkring år 1270 og senere udgav Snorri Sturlason en edda, som indeholdt historierne om guder og jætter. Digtene fik en genkomst i Romantikken, hvor Danmark søgte tilbage til de nordiske rødder, og eddadigtningen står som en central skriftkilde for den nordiske kultur. *Codex Regius*, skriftet som indeholder den poetiske edda, er en skriftlig overlevering af de oprindeligt oratorisk fremførte digte. Digtene er blevet udgivet i en nyoversættelse i 2018, hvorfor de stadig har relevans i nutiden.

I denne afhandling vil jeg arbejde med eddadigtene *Völuspó* og *Lokasenna*, som jeg vil undersøge lydligt og morfologisk ud fra deres allitterationer. Stroferne i disse digte er skrevet på versemålene *fornyrðislag* og *ljóðaháttur*. Jeg vil arbejde med disse digte på det norrøne originalsprog og på dansk, da jeg vil se på forskellene mellem lydbilledet i digtene i deres originale form og i en dansk oversættelse af dem.

Jeg er interesseret i digtenes lydlige kvaliteter, ordvalg og syntaks, og hvordan forholdet er mellem det nudanske sprog og det oldnordiske sprog, norrønt, som digtene er skrevet på. Dette vil være genstand for analysen i denne afhandling. Digtenes lydmæssige kvaliteter kan beskrives ud fra allitterationerne i dem, i de ord som bruges og deres stilling overfor hinanden. Jeg vil se på forskelle og ligheder mellem en originaludgave af digtene og en oversættelse, og beskrive hvordan det lydlige billede skabes i de norrøne digte og den danske oversættelse. Afhandlingen vil derfor indeholde overvejelser over ordenes morfologi og udvikling, hvilket fordrer en sproghistorisk tilgang. Jeg vil have fokus på de lydlige figurer. Ud over dette vil jeg lave en syntaktisk analyse af stroferne, da ords stilling i forhold til hinanden kan variere mellem sprog og have betydning for lydbilledet i et værk. På baggrund af ovenstående har jeg følgende problemformulering:

Hvilke lydlige, syntaktiske og morfologiske forskelle og ligheder er der i *Völuspó* og *Lokasenna* i en oversættelse fra norrønt til dansk?

Begrebsafklaring

I de følgende afsnit vil jeg beskrive, hvordan jeg vil beskrive begreberne lydlige, syntaktiske og morfologiske forskelle og ligheder. Jeg vil ligeledes beskrive det norrøne sprog, jeg vil beskrive lydudviklinger i det danske sprog og jeg vil beskrive, hvilken metode jeg vil anvende til at udføre analysen.

Om Oversættelse

I dette afsnit vil jeg gennemgå nogle væsentlige ting man skal være opmærksom på, når man arbejder med oversættelse af lyrik og sprog. Dette afsnit giver de nødvendige forudsætninger for at forstå nogle af de udfordringer, som kan være i en oversættelse af lyrik.

Den oversættelse som jeg bruger i denne afhandling, er en *interlinguel oversættelse*, hvilket betyder, at oversættelsen er mellem to sprog (Petrilli, 2003, s. 18). Indenfor denne type oversættelser er der stor forskel på, hvilke typer tekster man oversætter, da forskellige tekster har brug for forskellige oversættelser. En denotativ oversættelse, hvor man oversætter ord for ord, er ikke passende til digte, da den ikke indfanger hele digtbilledet (Folkart, 2003, s. 489).

Digte er en særlig type tekster, og nogle mener, at digte ikke kan oversættes: ”Digte kan ikke oversættes, de må møjsommeligt og inspireret gendigtes netop fordi indhold og form ikke kan skilles ad uden at værket forandres” (Ringgaard, 2001, s. 14). Denne udmelding giver nogle interessant perspektiver på det jeg kalder en oversættelse af eddadigtene. I denne afhandling søger jeg at afdække formen i forhold til det lydmæssige perspektiv i digtene, men også en del af indholdet, da jeg ser på både syntaksen og morfologien. Da oversættelsen måske i højere grad er en gendigtning kan jeg ikke forvente, at ordene er oversat én til én. En oversættelse beror på om teksten er oversætbar. Her er det vigtigt at have de følgende ting for øje: ”Every language is endowed with its own particular specificity on all eventual levels of analysis: phonological, intonational, syntactic, semantic, lexical, pragmatic, semiotico-cultural.” (Petrilli, 2003, s. 28). Disse ovenstående temaer er vigtige for oversætteren at have fokus på. I denne afhandling vil jeg have særligt fokus på den fonetiske, syntaktiske og leksikalske del af sprogene, og den mulige forskel mellem den norrøne udgave og den danske oversættelse.

Indenfor det fonetiske område vil jeg kigge på de lydbilleder, som er i sproget og i oversættelsen. Jeg vil lave synkrone studier af teksterne, hvilket kan give et billede på forskellen mellem den danske og norrøne udgave af digtene.

Lydlige problemer kan opstå, når sproget er fuldt af rim og rytme: "rhyme and rhythm is indeed one of the things that so strongly distinguish poetry from light verse" (Folkart, 2003, s. 488). Med denne viden in mente, vil jeg netop undersøge de steder i originalen og oversættelsen, som har rim og rytme. Her har eddadigtningen en speciel form for rim, hvilket jeg vil beskrive i et senere afsnit.

Syntaktiske problemer kan opstå, når man oversætter mellem sprog, som har fast ledfølge og sprog med friere ledfølge: "Pertinent traits in different languages are specified and find expression in given lexical and grammatical expedient" (ibid., 28). Forskellige træk fra det oversatte sprog bliver synlige i en sammenligning mellem en oversættelse og en originaltekst. Dette vil jeg være opmærksom på i min syntaktiske analyse, hvor jeg vil kigge efter forskelle i ledfølgen og beskrive disse forskelle.

Et andet vigtigt forhold er forholdet mellem sprogene: "We must inevitably agree that the relation with another historical-natural language favours expressibility, and that translation is not only possible but even augments the speaker's metalinguistic capacity" (ibid., 29). Dansk og norrønt er i familie med hinanden, hvilket jeg vil komme ind på i de følgende afsnit. Derved har de en relation, som i dette tilfælde bliver afgørende for at kunne lave en sproghistorisk analyse af oversættelse, hvor jeg vil have fokus på ordenes oprindelse og udvikling.

Et andet vigtigt spørgsmål er, hvem oversættelsen er lavet til? (Ponzio, 2003, s. 56). For at besvare dette spørgsmål må man tage den originale tekst i betragtning, og i det nærværende tilfælde er det nok sværere at besvare, hvem den var til. Eddadigtningen er oprindeligt mundtligt overleveret (Louis-Jensen, 2011), og gudedigtene er senere nedskrevet i *Codex Regius* af en ukendt forfatter i 1200-tallet på norrønt (Stefánsson, 2011). Terry Gunnell argumenterer for, at digtene er blevet opført som et drama (Gunnell, 1995, s. 182-183). Han bemærker, at hvor det islandske tekstkorpus primært læses i dag, så har der været helt andre forventninger til værkerne fra datidens skuespillere og tilskuere:

Our perception of these works is thus necessarily somewhat different to that 'intended' by the original oral presenters [...] not least because our societies, experiences and expectations are of a totally different nature to those of the original Scandinavian listeners. Essentially, though, what the reader has lost is the original element of the performance itself (Gunnell, 1995, s. 183)

Fremførelsen har uden tvivl spillet en rolle for eddapoiesen i et synkront perspektiv, og digtene har haft sit eget lydbillede, som er svært at genskabe på et andet sprog. Intentionen med digtene har sikkert ikke været, at de skulle skrives ned eller oversættes. De er dog skrevet ned, og i denne form har de i en oplæsning nogle lydlige effekter, som gør dem særegne. Her indtræder det næste problem for oversættelsen, og det er, at selvom disse oralt fremførte værker blev nedskrevet, så blev de nedskrevet på norrønt, og de blev ikke nedskrevet med den intention, at de skulle oversættes til dansk, (Ponzio, 2003, s. 57), da sproget ikke fandtes, som vi kender det i dag.

Målet for denne afhandling er at beskrive den danske oversættelse, og her er de norrøne ord netop i fokus, da de kan være flertydige. Et ord som *ólkjól* kan direkte oversættes med *ølskib* (ONP), som ikke giver mening i en dansk kontekst i dag, men det betyder også *ølkedel*, og det dækker over en kedel til at koge øl i. En kedel vil i dag blive forbundet med et apparat, der minder om en elkedel, men i dette tilfælde er det nærmere en stor støbejernsgryde med låg. En oversættelse kræver altså sproglige og kulturelle forudsætninger, som går på tværs af tidsperioderne.

Et andet punkt om oversættelse vedrører formålet med oversættelsen, og hvorfor man oversætter. Oversætter man for at sikre en teksts overlevelse, oversætter man for at vise det geniale i teksten eller for at opdatere et tidligere værk, så det er forståeligt for nye brugere? (Ponzio, 2003, s. 64-65). Her anfører Stavnem i sin indledning til *Den poetiske edda*: ”jeg har ønsket at finde min egen tone” (Stavnem, 2018, s. 15). Oversættelsen fungerer som et *portræt* af den originale tekst, hvilket Ponzio betegner som målet for en oversættelse (Ponzio, 2003, s. 66).

Sproghistoriske perioder

I dette afsnit vil jeg beskrive de sproghistoriske perioder som dansk udvikler sig fra. Dette vil jeg gøre, da norrønt og dansk er i samme sprogfamilie, men der ligger en tidsmæssig periode imellem sprogene. Derfor vil jeg vise, hvilken opdeling af de sproghistoriske perioder jeg vil bruge, og hvilke overvejelser, der ligger bag opdelingen. En periodemæssig opdeling er praktisk, hvis man enkelt vil omtale en tidsperiode. Da jeg i vil beskrive lydudviklinger i forskellige tidsperioder i sammenligningen mellem dansk og norrønt, er denne inddeling vigtig for at få et overblik over tidsperioderne. Opdelingen er lavet med udgangspunkt i Jørgensen (2016), som bygger på Skautrup (1948):

Urnordisk	(200-800)
-	Ældre urnordisk (200-600)
-	Yngre urnordisk (600-800)
Olddansk	(800-1100)
Gammeldansk	(1100-1500)
-	Ældre gammeldansk (1100-1350)
-	Yngre gammeldansk (1350-1500)
Nydansk	(1500-)
-	Ældre nydansk (1500-1700)

(Jørgensen, 2016, s. 80)

Perioden *urnordisk* går under forskellige betegnelser, og den kendes også som fællesnordisk. Den *ældre urnordiske* periode afgrænses af 24-tegnsrunerækken, mens den *yngre urnordiske* periode bruger 16-tegnsrunerækken (Jørgensen, 2016, s. 83). Michael Lerche Nielsen skriver om denne periode, at det lydmæssige billede i denne periode er komplekst, da: ”[der] konstateres flere, undertiden modsatrettede udviklinger, ligesom lydudviklinger enten kan neutraliseres eller brede sig som følge af analogi, udligning og sammenfald” (Lerche Nielsen, 2018, s. 135). I den olddanske periode sker der en spaltning mellem øst og vestnordisk, som kan påvises fra 800-tallet, hvor den vestnordiske gren omfatter norrønt, norsk, islandsk og færøsk, mens den østnordiske gren omfatter dansk og svensk¹ (Lerche Nielsen, 2018, s. 145). I denne periode distancerer landene sig sprogligt fra hinanden: ”[her] begynder de første betydende revner i Nordens sproglige enhed at vise sig” (Skautrup, Det danske sprogs historie (Bind 1), 1968, s. 133).

I udviklingen af dansk er der to centrale skel, som Bent Jørgensen karakteriserer, som ”De to vigtigste skel” (Jørgensen, 2016, s. 79). Skellet mellem olddansk og gammeldansk ved år 1100 er afledt af, at runeskriften afløses af dansk skrevet med det latinske alfabet. Det næste skel ved år 1500 grunder i, at det håndskrevne dansk med dansk med trykpressen. Begge disse forhold begrundes i ydre (”det skrevne sprogs fremtrædelsesform” (ibid., 79)) snarere end indre forhold for sproget. Inden for denne inddeling er der underkategorier, og gammeldansk kan opdeles i ældre og yngre gammeldansk med skillelinje i år 1350. Nydansk kan ligeledes nuanceres i ældre nydansk og yngre nydansk med skillelinje i år 1700. 1950 angives som det yngste årstal for periodiseringen, hvilket beror på, at *Dansk Sproghistorie* af Skautrup (1948) er skrevet på dette tidspunkt, og hans værk er

¹ Lerche Nielsen nævner en række småområder som hører til den østnordiske sprogæt, men det væsentlige skel går mellem norsk, islandsk og færøsk på den ene side og dansk og svensk på den anden side. Skautrup skriver, at denne inddeling er meget grov, og hvis man går i enkeltheder, så bliver sprog billedet mere broget (Skautrup, Det danske sprogs historie (Bind 1), 1968, s. 133)

ophav for periodiseringen. Udviklingen i de sidste 70 år kan virke markant for nutidens sprogbrugere, men de har ikke givet anledning til nævneværdige ændringer, hvorfor vi stadig befinder os i den yngre nydanske periode (Jørgensen, 2016, s. 79).

Perioden, vi nu befinder os i, hører under den yngre nydanske periode, men omtales som *nudansk*. *Nudansk* dækker ikke over en egentlig periodisering, men over det sprog, som tales og skrives i dag (ibid., 79). Af pragmatiske grunde vil jeg bruge nudansk om sproget i dag, med viden om at perioden egentligt betegnes som den yngre nydanske periode.

I de følgende afsnit vil jeg beskrive, hvordan sprog er i familie med hinanden. Jeg vil desuden beskrive det norrøne sprog og udviklingen i den olddanske og den gammeldanske periode, da disse perioder definerer og afgrænser dansk som sprog overfor andre sprog i Norden.

Det norrøne og det danske sprog

Sproglægtskaber, sprogforandringer og rekonstruktion af sprog

I dette afsnit vil jeg beskrive, hvordan sprog kan siges at være i familie med hinanden. Jeg vil ligeledes beskrive, hvordan man påviser slægtskaber, og hvordan man rekonstruerer sprog, da en del af den nærværende afhandling handler om udviklingen af dansk, hvilket bygger på viden om slægtskaber.

Sprog kan have forskellige grader af slægtskab med hinanden, og dansk kan betegnes som: ”et *nordisk* sprog, et *germansk* sprog og et *indoeuropæisk* sprog” (Hyllested, 2016, s. 128). Dette skyldes, at den nære familie er de nordiske sprog, mens sproget længere ude er i familie med både de germanske sprog som engelsk og tysk, og endnu længere ude med fransk, russisk og græsk (ibid., 128). Fælles for de nordiske sprog er, at de har samme forfader i det urnordiske sprog (ibid., 128-129). I den olddanske periode sker der en spaltning mellem øst og vestnordisk, som betyder, at de nordiske sprog langsomt fjerner sig fra hinanden. De nordiske sprog kan opdeles efter to sprogstammer: den øst- og den vestnordiske, hvor dansk tilhører den østnordiske sammen med svensk og norsk bokmål, der dog har visse træk fra den vestnordiske sprogæt (ibid., 129). Den vestnordiske sprogæt omfatter i dag nynorsk, færøsk og islandsk. Udgangspunktet for de vestnordiske sprog er oldnordisk som går under navnet norrønt (ibid., 129), hvilket jeg vil bruge som benævnelse i denne afhandling. Graden af slægtskab mellem sprog er svær at beskrive, da indbyrdes forståelighed ikke er et parameter i den påvisning. Dette skyldes, at tæt beslægtede sprog ofte er indbyrdes forståelige, og da de ofte tales ved siden af hinanden (geografisk), vil forskelle være bekendte for nabosprogets brugere. Sprogene påvirker ligeledes hinanden i kraft af naboskabet, og selvom der findes meget stringente metoder til påvisningen af sprogændringer, slægtskaber og klassifikationer, så er

nabosprog vanskelige tilfælde at bedømme, da: ”det er svært at identificere, hvilke træk der er nedarvet fra den fælles [...] forfader, og hvilke træk der oprindeligt kun udvikledes i det ene sprog, men på et bestemt tidspunkt i historiens løb bredte sig til nabosproget” (ibid., 128-129).

Sprog er i familie med hinanden, når: ”der er systematiske lydoverensstemmelser i sprogenes ordforråd” (ibid., 125). I praksis kan man undersøge dette ved at opstille ord på et sprog, som har samme lyde på bestemte pladser i ordene, og derefter sammenligne med de tilsvarende ord på et andet sprog. Lydene man sammenligner, kan f.eks. være vokaler i ordenes trykstærke stavelse (fortisstavelsen) (Skautrup, 1968, s. 225), og herefter finder man samme lydbillede i de samme ord på et andet sprog (Hyllested, 2016, s. 125). Dette ses i det følgende eksempel mellem norrønt og dansk:

Norrønt	Dansk
Bein	Ben
Stein	Sten

I eksemplet ses det, at de to norrøne ord *Bein* og *Stein* har enslydende trykstærke vokalen med diftongen *ei*. De tilsvarende danske ord har *e* på denne plads. Det dansk lange *-e*, som findes i ordene *ben* og *sten* har en ækvivalent lyd på norrønt, hvor den er diftongen *-ei*. Disse overensstemmelser kaldes *lydovergange* eller *lydkorrespondenser*. De danske ord *ben* og *sten* er arveord fra norrønt, og derfor har de lydkorrespondenser.² Lydmønstrene forekommer både mellem sprog, som er på samme tidsniveau f.eks. mellem dansk og svensk, og på tværs af tidsniveauer f.eks. mellem dansk og norrønt. (ibid., 126).

Når sprog forandrer sig, hvilket de gør hele tiden, så sker det ikke: ”på må og få i tilfældige ord, men helt konsekvent, når alle betingelser er til stede.” (ibid., 127). I beskrivelsen af lydforandringer er der *betingede/konditionerede lydlove*, som angiver konkrete betingelser for, hvornår lydforandringer finder sted. Dette kan være stavelser med tryk, mellem to vokaler eller det kan være monoftongering, som jeg behandler i et senere afsnit. Sprogforandringerne kan, når det er enkelte ændringer, ses som et nyt sprogstadie eksempelvis en dialekt, men med tiden, når sproget har flyttet sig tilpas langt væk fra modersproget, er det et nyt sprog: ”Nye sprog opstår først, når et sprog spredes over større områder, og de forandringer, der finder sted, er forskellige fra egn til egn” (ibid., 128). Sprogændringer har især fundet sted i forhistoriske samfund, da muligheden for at have kontakt med folk, der boede længere væk, var begrænset, og statsdannelser og medier endnu var et ukendt begreb (ibid., 128).

² Distinktionen mellem arveord, låneord og fremmedord behandles i et efterfølgende afsnit.

Rekonstruktion og fælles forfader

Lydkorrespondenser mellem to samtidige sprog er forudsætningen for, at man kan lede efter deres fælles forfader (det sprog som begge sprog har ophav i). I denne søgen skelnes der mellem to situationer, som tager udgangspunkt i, hvilket materiale, der er tilgængeligt i beskrivelsen af den fælles forfader: ”tilfælde, hvor udgangspunktet viser sig at være et kendt, overleveret sprog, som det fx er tilfældet mellem latin og portugisisk [...] og så de hyppigere tilfælde, hvor grundsproget ikke kendes” (ibid., 127). I det tilfælde hvor sproget er kendt, kan der være forskellige grader af, hvor kendt det er. Det kan være, at man har skriftlige kilder, lydlige kilder eller begge dele. De skriftlige kilder kan være overleveret på forskellig vis i form af papyrus, håndskrifter eller runesten eller lignende (ibid., 127). Når sproget ikke er kendt gennem overleveret tekst eller andet, så må forskeren efter bedste evne rekonstruere sproget, hvilket gælder: ”alle dets former på samtlige niveauer: lyde, bøjning, syntaks, ordforråd og sprogbrug” (ibid., 128). Når det fælles udgangspunkt findes, så kan udviklingen beskrives. Udgangspunktet er kendt eller ukendt, skriftligt og lydligt. I de tilfælde hvor udgangspunktet er ukendt, kan man supplere med stednavne og oplysninger fra krøniker eller rejseberetninger, så modersproget kan rekonstrueres (ibid., 128). Udgangspunktet for dansk og norrønt er det urnordiske sprog. Det særegne ved det norrøne sprog var, at ”sproget på Island forblev næsten uforandret i bygning og orddannelse” (Karker, 1997, s. 19), hvorfor det kan tjene som sammenligningsgrundlag for udviklingen mellem øst og vestnordisk.

Arveord, låneord og fremmedord

I dette afsnit vil jeg gennemgå ordkategorierne *arveord*, *låneord* og *fremmedord*, da ordtyperne er væsentlige i forhold til oversættelsen fra norrønt til dansk. Nogle ord er arveord, og kan derfor oversættes direkte, mens nogle ord er udgået af dansk og erstattet med låneord eller fremmedord. Jeg vil derfor gennemgå, hvad jeg opfatter som arveord, låneord og fremmedord.

Man kan ud over at skelne mellem de tre kategorier inddele disse på to forskellige måder alt efter, om man tager udgangspunkt i ordenes oprindelse eller i deres struktur. Hvis man tager udgangspunkt i ordenes oprindelse, så udgøres ordstoffet af arveord og importord, hvor låneord og fremmedord hører til importordene. Hvis man inddeler efter struktur, så har man en fremmed struktur, som udelukkende består af fremmedord, mens arve- og låneord hører til en kategori med hjemlig struktur (Skaftø Jensen, 2018, s. 260). I denne afhandling vil jeg inddele ordene efter deres oprindelse.

I det følgende vil jeg gennemgå, hvordan man kan inddele kategorierne, og finde frem til, hvilke ord, som passer i hvilke kategorier, og hvilke vanskeligheder man kan møde ved en inddeling.

Arveord

I praksis kan det være svært at skelne mellem arveord og låneord, da låneord kan have samme struktur som arveord i forhold til bøjningen. Låneordene kan ligeledes indgå i de kilder som er til rådighed på dansk, og derfor kan distinktionen mellem arv og lån være svær at afgøre. Kandidater til arveord kan være de ord, som er overleveret i de faktiske kildekrifter. I kildekrifter findes der dog nogle gange ord, som er indlånt i forbindelse med kulturhistoriske milepæle, eksempelvis kristendommens indførelse, hvor *præst*, *alter* og *kiste* blev ført til sproget. Her er det dog vigtigt at anføre, at det ikke kan tages for givet, at alle ord, som afspejler en kulturhistorisk milepæl som kristendommen, kan betragtes som låneord, da ordstoffet kan sammensættes af både låneord som de ovennævnte, men også af ord, som i forvejen fandtes i sproget, men som får en ny betydning. Dette gør sig gældende for ordet *tro*, der fandtes i sproget, da kristendommen blev indført, men som fik en ny betydning, som knyttede sig til kristendommens ideunivers (ibid., 259-260).

I vurderingen af om et ord er et arve- eller et låneord, er en metode den sammenlignende sprogvidenskab. Ved denne metode sammenligner man ordstoffet i forskellige sprog. Hvis der er overensstemmelse, det kan f.eks. være, at man kan finde et ord i alle de nordiske sprog, så er det sandsynligt, at det er et *arveord* fra det urnordiske ordforråd (ibid., 260-261). Nogle ord kan føres endnu længere tilbage til både den germanske og den indoeuropæiske sprogfamilie, hvilket er gældende for *ko* og *far* som findes i de nordiske sprog, men også i de germanske og romanske sprog, dog med få ændringer i udformningen (ibid., 261). I praksis er definitionen af et arveord negativ, da: "arveord er et ord der ikke kan bevises at være kommet ind i sproget ved lån" (ibid., 261). Et af de ord, der kan volde problemer, er ordet *forne* (DDO). Dette ord eksisterer dansk og på norrønt, hvorfor man umiddelbart ville tro, at dette var et arveord fra det norrøne sprog. Ordet har dog været udgået af det danske sprog, og det er siden genoptaget fra svensk, hvorfor det betegnes som et låneord på dansk (ibid., 261).

Fremmedord

Et problem ved definitionen på fremmedord og låneord er at det er teoretisk svært at sætte en skillelinje mellem fremmedord og låneord, da låneord på et tidspunkt har været fremmedord. Derfor er denne skillelinje ofte subjektiv, og den afhænger af den konkrete sprogbruger. I denne skillelinje skelnes der ofte mellem det, som opleves fremmed og det, der opleves hjemmevant. Hvor det som opleves hjemmevant kan betegnes som et låneord. En definition på fremmedord kan være, at de endnu ikke er integreret i dansk. Det kan betyde, at ordets udtale og bøjning ikke følger de gængse danske regler. Dette er gældende for et ord som *visum*, som i pluralis bøjes *visa* og bf. pl. *visaene* (Skaftø

Jensen, 2018, s. 261-262). I dette projekt vil jeg bruge den ovennævnte definition til at bestemme fremmedord, så fremmedord er ord, som i udtale og bøjning ikke følger de gængse danske regler.

Låneord

I bedømmelsen af om et ord er et arveord eller et låneord kan man bruge nogle kriterier, som tager udgangspunkt i sprogets struktur. Man kan bruge tre kriterier for at skelne mellem arveord og låneord; *udtale*, *bøjning* og *retskrivning*. Til disse kriterier stilles der dog den undtagelse op, at de tre kategorier ændrer sig over tiden, og man derfor er nødt til at: ”gå ud fra det der er gældende på et bestemt tidspunkt i sproghistorien” (ibid., 262). Et eksempel på undtagelsen kan man finde mellem det moderne almensprog (nudansk) og gammeldansk. På nudansk udtales en fuldvokal i tryksvag stilling ikke i usammensatte og uafledte ord. Vokalen i sådanne ord skrives -e, men udtales med schwa [ɔ]. Dette gælder for ord som *løbe*, *træne*, *mange* og *kone*. Hvis usammensatte og uafledte ord udtales med en anden vokallyd i den tryksvage stavelse, så afspejler det en ikke-hjemlig struktur, og derved er ordet et lån, hvilket gør sig gældende for følgende ord; *mini*, *trifli*, *villa*. Hertil skal det dog anføres, at ord med schwa [ɔ] godt kan være låneord, hvilket gør sig gældende med *træne*, som er et lån fra engelsk (og tysk/fransk) (DDO).

På gammeldansk er det anderledes, da man endnu har kasussystemet, som giver forskellige bøjningsformer, hvor den tryksvage vokal ændrer sig, alt efter hvilket kasus ordet står i. Dette kan ses ved ordet *kone*, som på gammeldansk i nominativ hedder *kona*, mens det i oblik form hedder *konu*³. Ordet er dog med sikkerhed et arveord, hvorfor identifikationen af låneord ved hjælp af vokallyden i den tryksvage stavelse må gælde for nydansk (ibid., 262-263).

Inden for kategorien låneord findes der forskningsmæssigt forskellige låntyper. De vigtigste låntyper er *direkte lån*, *betydningslån*, *oversættelseslån* og *pseudolån* (Lorentzen, 2020).

Låneord kan både erstatte tidligere arveord, og de kan eksistere side om side med arveordene. En erstatning er gældende for ord som *vorde*, *lød* og *børje*, som blev erstattet med ordene *blive*, *farve* og *begynde* fra middelnedertysk. Ordene som *bånd* og *tape* eksisterer sideløbende, hvor *bånd* dog har flere betydninger end *tape* (Skaftø Jensen, 2018, s. 264-265).

Gamle ord, som tidligere har været arveord, men som er forsvundet fra sproget, kan igen finde vej til sproget, og betragtes i disse tilfælde som låneord. Det er tilfældet for ordene *kvinde* og *snilde*, som i en periode af sproghistorien har været udgået af sproget. Kvinde fik sin genkomst i romantikken, mens ordet *snilde* i 1700-tallet blev genindført fra svensk (ibid., 265)

³ Oblike former er former, hvor man ikke kan skelne kasus fra hinanden grundet sammenfald i kasusmarkøren.

I denne afhandling vil jeg skelne mellem arveord, låneord og fremmedord i analysen, hvor arveordene betegner de ord, som har norrøn oprindelse, låneord betegner de ord, som har oprindelse i tysk eller engelsk, mens fremmedordene er de ord, som endnu ikke har danske former.

Forudsætninger og kilder

I beskrivelsen af det danske sprogs lydudvikling er det vigtigt at påpege, at det lydlige billede af et ældre sprog, som der ikke er lydlige kilder til, beskrives på baggrund af et skriftligt kildegrundlag. Dette betyder, at lydbilledet er hypotetisk, men dog kan der konstateres ændringer, som man efter bedste evne forsøger at rekonstruere lydene til (Frederiksen, 2018, s. 151). De første danske lydoptagelser kommer først i 1800-tallet, og indtil da har man fastlagt den lydlige udvikling ud fra skriftlige kilder. Kilderne fra den olddanske periode baserer sig primært på runesten og andre fund, som dog har den fordel, at man antager, at : ”I ældre tid nedskrev man ordene, som de blev hørt og udtalt, og det var ikke usædvanligt at benytte forskellige skrivemåder af samme ord i en og samme tekst” (Nielsen, 2018, s. 11).

I den gammeldanske periode er kilderne tilfældige, og ortografien er flertydig. Dette gør, at kilderne fremstår fragmentariske, og beskrivelsen af lydviklingen bygger derfor på et fragmentarisk grundlag. Kilderne er dog tilstrækkelige til, at man både kan ane en kronologi og et geografisk mønster i dem (Frederiksen, 2018, s. 151). Ortografien i kildematerialet i den ældre gammeldanske periode bærer præg af en ensartethed, og: ”skriverne synes generelt at have været enige om hvordan lyd skulle omsættes til skrift” (Frederiksen, 2018, s. 29). Dette ændrer sig i den yngre gammeldanske periode, hvor bogstavbrugen ændres grafisk, og hvor bogstavsændringerne ikke afspejles i udtalen (Frederiksen, 2018, s. 40). En anden ændring i denne periode er, at der er en variation i kildegrundlaget, som gør, at der kan skelnes mellem etymologiske skrivemåder og fonetiske skrivemåder. Dette betyder, at de etymologiske⁴ skrivemåder afspejler lydtrin, som hører den gammeldanske periode til, mens de nyere fonetiske skrivemåder afspejler de aktuelle lydtrin (ibid., 46-47).

I den ældre nydanske periode er der en norm for skriftsproget⁵, men normen for dette har været mindre stram end i dag. Skriftsproget har dog afspejlet et ældre dansk end talesproget i perioden (Boeck, 2018, s. 179). På grund af den fastsatte norm for skriftsproget er det svært at beskrive det lydlige niveau, men der findes dog nogle kilder, som giver mulighed for at beskrive udtalen. Der er

⁴ De etymologiske skrivemåders kilder er typisk rets- og kancellikilder og religiøse kilder, mens de fonetiske kilder er lokaldiplomer og litterære kilder, hvor der i højere grad er en uensartet skrivemåde.

⁵ Ved den gammeldanske periodes slutning fandtes der retskrivningsregler og en ordbog over dansk (Frederiksen, 2018, s. 27).

tre grupper af kilder, som kan hjælpe med at beskrive udtalen, disse består af forskellige tekster: *tekster af uvante skribenter, tekster af lærde skribenter og skribenter der vil gengive "nye" fremmedord* (Boeck, 2018, s. 179-180).

Norrønt

I dette afsnit vil jeg beskrive, hvorfor norrønt er et vigtigt sprog i norden. Jeg vil kort beskrive, nogle sproglige karakteristika i forhold til udtale, morfologi, grammatik og syntaks.

Det norrøne sprog er vigtigt for forståelsen af nordens sprog, da sproget er rigt på kilder, og kilderne er velbevarede og omfangsrige, hvorfor de er anvendelige til at beskrive de andre sprogs udvikling. Derved kan det på mange måder sammenlignes med latins betydning for forståelsen af fransk og romanske sprog, da kilderne ligeledes er omfangsrige, hvilket giver mulighed for at lave sammenlignende sprogvidenskab på baggrund af dem (Wessén, 1965, s. 34). Sproget er det tidligste vestnordiske sprog, som senere udvikles til færøsk, islandsk og norsk. Da kirken gjorde sit indtog i Island, fulgte den latinske skrift med, hvilket betød, at kilderne kunne udvikles på modersmålet med denne fraktur. Den norrøne litteratur blomstrer i 1200-tallet, og håndskrifterne fra perioden er mangfoldige og bevarede (ibid., 36-37).

Det norrøne sprog blev talt i Norge og Island og i bosætninger tilknyttet hertil i middelalderen. Perioden hvor norrønt eksisterer, strækker sig fra ca. 800-tallet, hvor der sker en opsplitning af det urnordiske til øst- og vestnordisk til 1500-tallet, hvor islandsk udvikles herfra (Haugen, 1995, s. 17).

Det norrøne sprogs udtale kendes ikke fra nogle kilder, og derfor kan man ikke detaljeret beskrive, hvordan den har været. Dog er udtalen rekonstrueret ved hjælp af de mangfoldige kilder og hvordan sprogudviklingen senere har været. Man antager, at skriftsproget i norrønt har modsvaret udtalen, hvilket kan betegnes som et lydret skriftsprog, da de andre europæiske sprog i middelalderen har været nogenlunde lydrette (ibid., 28).

Den norrøne morfologi kan inddeles i to dele: ordklasse og bøjning. Ordklasserne er ens med de danske og dækker over de følgende: substantiver, adjektiver, pronomener, artikler, talord, verber, adverbier, præpositioner, konjunktioner og interjektioner (ibid., 98). De norrøne substantiver, adjektiver og pronomener bøjes efter genus (han-, hun- og intetkøn) og i numerus (singularis og pluralis) og i fire kasus: nominativ, genitiv, dativ og akkusativ (ibid., 91-92). Disse fire kasus angiver, hvilket led ordet i en sætning er, og angiver dets grammatiske relation til andre ord og led. På norrønt er der derved markeret kasus, mens kasus på dansk er gået i opløsning blandt andet på grund af infortissvækkelsen og markeres af ledstillingen i sætninger (Frederiksen, 2019, s. 41). *Nominativ* markerer formen for subjektet. *Akkusativ* er objektets form. *Dativ* er det indirekte objekt, og i særlige

tilfælde er det formen for objektet. *Genitiv* viser typisk en syntaktisk underordning til substantiviske led, og leddet udtrykker tilknytning og tilhørsforhold (Haugen, 1995, s. 92-93).

Substantiverne har både stærke og svage bøjninger. De stærke bøjninger svarer til den uregelmæssig bøjning på dansk, og de kategoriseres efter deres endelse i flertal akkusativ (ibid., 111). De norrøne adjektiver og adverbier kan gradbøjes, og adjektiverne kan tillige bøjes i kasus (ibid., 146). Verberne i norrønt bøjes i 5 kategorier: *tempus*, *modus*, *diatese*, *person* og *numerus*. I tempuskategorien hører præsens og præteritum, som har finitte og infinitte former. Verberne har som substantiverne stærke og svage bøjninger, og de bøjes ligeledes efter personbøjningen. Yderligere har de reflektivbøjninger, hvor subjektet er indeholdt i bøjningsendelsen (ibid., 171).

Ledstillingen i norrønt er friere end på nudansk, da den morfologiske mangfoldighed muliggør dette, og kasusmarkeringen gør det muligt at adskille de forskellige sætningsled (ibid., 245). Kongruens tjener til at definere forholdet mellem subjektet og prædikativer, da prædikativet kongruerer med subjektet og objektet i kasus og numerus (ibid., 248). Selvom ledstillingen i det norrøne sprog er friere end på dansk, så står det finitte verbal oftest som andet led i en sætning, hvilket det også gør på dansk (ibid., 248-249).

Den olddanske periode

I dette afsnit vil jeg beskrive nogle af de lydudviklinger, som sker mellem øst- og vestnordisk i *den olddanske periode*. Disse ændringer har betydning for udtalen og har derfor afgørende betydning for lyden af sproget.

Som nævnt sker der en spaltning af det nordiske sprog omkring 800-tallet. Indtil da har der været dialektale forskelle i Norden (Lerche Nielsen, 2018, s. 144-145). Lydligt sker der i østnordisk en monoftongering af diftongerne *-æi* (*-ei*, *-ai*)⁶, *-au* og *-øy*. Dette træk kan ses i en sammenligning mellem dansk og svensk og nynorsk, og bliver betegnet som den mest markante væsentligste lydændring mellem øst- og vestnordisk (ibid., 145):

Dansk	Svensk	Norsk
Sten	Sten	Stein
Høj	Hög	Haug
Løse	Lösa	Løysa

⁶ Lerche Nielsen beskriver diftongen som *-æi*, mens Karker beskriver den som *-ei* og *-ai*. Karker anfører, at *-ai* er den fællesgermanske og urnordiske betegnelse for diftongen, mens *-ei* beskrives som et norrønt mellemtrin (Karker 2016, 36). Lerche Nielsen søger tilbage til runestenene, hvor han fortæller, at *Gørlev-stenen 1* er blevet anført som det første eksempel på monoftongeringen med *rispi stin* i stedet for *ræispi stæin* (Lerche Nielsen 2018, 145).

Konkret betyder lydændringen, at lydene går fra at være glidelyde (difftonger) til at være enslydende. Dette bliver et afgørende dialektskel i Norden (Skautrup, 1968, s. 128).

En anden udvikling er, at *h* falder bort i forlyd i konsonantforbindelserne *hl*, *hn* og *hr*. Dette er dog ikke kun et østnordisk fænomen, da det også sker i norsk og færøsk. Dette kan ses i en sammenligning af islandsk og dansk / norsk (Karker, 1996, s. 36-37):

Dansk	Norsk	Islandsk
Løbe	Laupe	Hlaupa
Næve	Neve	Hnefi
Ren	Rein	Hreinn

På vestnordisk falder *v* bort i forlyd i konsonantforbindelsen *vr-*. Dette ses ved en sammenligning mellem det danske *vrede* og det islandske *reiði*, men findes naturligvis også i flere ord (Lerche Nielsen 2018, 145).

Den østnordiske *w*-brydning er en markant udvikling, som betyder, at forbindelserne *-inkw-*, og *-iggw-* brydes til nye forbindelser *-iung-*, *-iunk-* og *-iugg-*. Dette betyder, at ord som indeholder den førstnævnte forbindelse skifter lyd ved *[w]*'s bortfald. Dette rammer eksempelvis ordene *synge* og *slynge*, som er forandret i forhold til det vestnordiske *syngva* og *slyngva* (Skautrup, 1968, s. 131). Brydningsdifftongen *-iu* forandres senere til et *y*.

I østnordisk sker der også en lydåbning af *e* til *æ* for den korte urnordiske *é*-lyds vedkommende. Denne ændring slår igennem for ord som *ræv*, *tvær*, *hest*, som på norrønt skrives *refr*, *þverr*, *hestr*. (ibid., 131-132).

Den gammeldanske periode

I dette afsnit vil jeg vise nogle af de vigtigste lydforandringer, som finder sted i den gammeldanske periode. De ændringer som finder sted i perioden, har afgørende betydning for, at dansk ser ud, som det gør i dag. Dansk bliver i denne periode adskilt fra svensk, men det adskilles også yderligere fra vestnordisk, hvorfor ændringerne bliver væsentlige for at forstå forskellen mellem lyden i norrønt og dansk.

Den gammeldanske periode fra 1100-1500 betegnes som den mest afgørende periode, lydmæssigt, i hele den danske sproghistorie (Frederiksen, Gammeldansk, 2018, s. 151). I denne periode udvikler dansk sine særtræk, så det adskiller sig fra svensk og bliver et selvstændigt sprog inden for nordisk (Skautrup, 1968, s. 224). Forudsætningen for at beskrive lydudviklingerne er, ligesom de foregående afsnit, at den bygger på en hypotese om, hvordan sproget har set ud. Dette skyldes selvsagt, at man ikke har lydlige kilder fra disse perioder, men derimod skriftlige

overleveringer, som dog viser, at der har været ændringer (Frederiksen, Gammeldansk, 2018, s. 151). Et fællestræk for udviklingen af artikulationen indenfor dansk er, at der sker en svækkelse, hvilket sker med infortis-, klusil- og spirantsvækkelsen (ibid., 224).

Lydændringer i gammeldansk

Infortissvækkelsen

I perioden sker der en lydændring, som kaldes *infortissvækkelsen*. Den betyder, at svagtryksvokalerne *i*, *a* og *u* ændrer deres udtale fra at være klart adskilte fuldvokaler til en mindre distinkt udtale. Udtalen af vokalerne går i retning mod en *schwa* [ɤ]-udtale (Frederiksen, 2018, s. 152-153). Lydændringen har forskellig udbredelse alt efter det geografiske område, hvor den primære skillelinje går mellem vest og øst for Øresund og mellem nord og syd for Skagen (ibid., 153). Et par eksempler på ord, hvor infortissvækkelsen er trådt ind, er de norrøne ord *kasta*, *bróðir* og *skulu*, som er arveord til de danske *kaste*, *broder* og *skulle* (Karker, 1996, s. 37). I disse tilfælde er det den trykssvage vokal i hvert ord, som er ændret, hvilket i to-stavellesord er én vokal. Infortissvækkelsen rammer alle trykssvage stavelser i et ord, hvilket det danske *fiskene* kan være et eksempel på. Ordet findes på norrønt *fiskarnir* og her ser man forskellen ved, at *a* og *i* har ændret sig til *e* (ibid., 40). Ortografisk skriver man i den gammeldanske periode denne infortissvækkelse med et *æ* eller et *e* i sjældnere tilfælde, hvor den i nutidens dansk skrives med et *e* (Skautrup, 1968, s. 225-226).

Accentforskydning

Den ovennævnte infortissvækkelse beror på en accentforskydning, som i urnordisk tid havde betydet synkope, hvilket betød at alle korte trykssvage vokaler i urnordisk faldt bort. Derved blev et givent ord en stavelse kortere, så trestavellesord blev tostavellesord, hvilket kan ses med det urnordiske ord *satido*, som blev til *sate* (ibid., 45). I den gammeldanske periode udviklede denne accentforskydning sig til infortissvækkelsen, hvilket betød at talens trykrytme blev mere markant, da svækkelsen af infortisstavelsen førte til at den stærke stavelse, fortisstavelsen, fik yderligere tryk (ibid., 225). Inddeler man graden af trykstyrke ved tallene 4-3-2-1-0, kan den danske accentforskydning beskrives på følgende måde i et tostavellesord:

Norrønt	Dansk
Ga-ta	Ga-de
3-2	4-1
Kast-a	Kast-e
3-1	4-1

(Skautrup, 1968, s. 225)

Klusilsvækkelsen

Klusilsvækkelsen betyder at de gamle ustemte lukkelyde p, t og k, blev til b, d og g. Dette hænger nøje sammen med infortissvækkelsen, da man ved denne får accentforskydningen, så trykfordelingen i højere grad ligger på forstavelsen, hvilket fører til, at man får sværere ved at fastholde en ustemt skarp lukkelyd i tryksvag stavelse. Dette fører til at p, t, k > b, d, g (ibid., 228). Klusilsvækkelsen vedrører alle danske arveord, og gennemføres for alle ord i sproget før år 1300. Et eksempel på dette ses i strofe 44 i *Völuspá*, hvor verbet *slitna* (slita) bruges (ONP). Dette ord betyder slide, hvorved man ser klusilsvækkelsen t > d og infortissvækkelsen a > e. Klusilsvækkelsen adskiller dansk fra de øvrige nordiske sprog, og forskellen mellem dansk og svensk tydeliggøres i ordene gabe (sv. gapa), lege (leka) og hvid (vit), som alle har klusilsvækkelse (Skautrup, 1968, s. 229).

Spirantsvækkelse

Spirantsvækkelsen er en tredje markant lydændring i perioden, som rammer spiranterne v, ð og [q], som er repræsenteret ved bogstaverne v, d og g på dansk (ibid., 232).

Spiranten [q] betegner et åbent eller blødt g, som har forskellig kvalitet alt efter om den efterfølger for- eller bagtungevokal. Reglerne for svækkelsen af [q] er følgende:

- ”1. /q/ åbnes til /j/ efter urundet fortungevokal, og /i/+ (/q/>) /j/ bliver til langt /i/
 2. /q/ åbnes til /w/ efter bagtungevokal, og /u/+ (/q/>) /w/ bliver til langt /u/
 3. /q/ bliver til /j/ eller /w/ efter rundet fortungevokal, og /y/ + (/q/>) /j/ bliver til langt /y/”
- (Frederiksen, 2018, s. 156)

Spiranten /v/ åbnes efter vokal til /w/, hvilket skaber en diftongisk forbindelse med foregående vokal, hvilket kan ses i ordene lov ['lɔw], ravn ['kɔw'n] og ræv ['kɛ'w] (Skautrup, 1968, s. 233).

V falder bort efter u i både skrift og udtale, hvilket kan ses i en sammenligning med de svenske ord: *duva*, *kuva*, *snuva*, som modsvarer de danske ord: *due*, *kue* og *snue*. Her ser vi, at [v] er faldet bort i de danske ord (Skautrup, 1968, s. 233).

Spiranten d, (gh), (th) [ð] falder bort i udtalen, men bevares nogle steder som stumt d. Andre steder åbnes denne spirant til j, hvilket ses i ordet vejr, som på gammeldansk skrives *væther* (Frederiksen, 2018, s. 158-159).

Lyden þ

Den fællesnordiske spirant þ, som endnu findes på islandsk, forsvandt både på dansk, norsk og svensk, og blev lukket til t i forlyd, hvilket ses i ord som *þakka*, *þing* og *þor* fra oldislandsk og islandsk, som på dansk bliver til *takke*, *ting* og *T(h)or*. En undtagelse er trykssvage småord, pronomener og adverbier, som starter med þ. Disse bliver þ > th > d. Ordene *þú*, *þinn*, *þeim*, *þar* og

þá er på dansk *du, din, dem, der og da*. I disse tilfælde er *þ > d* på både dansk, svensk og norsk (Skautrup, 1968, s. 252).

Assimilationer

Konsonantforbindelserne *tn, tl* og *ts* assimileres til *nn, ll* og *ss* i den gammeldanske periode. Senere i perioden sker der et lydligt sammenfald mellem *nd* og *nn, ld* og *ll*, hvilket resulterer i forskellige skrivemåder for ord som indeholder disse forbindelser (Skautrup, 1968, s. 253). Et resultat af disse assimilationer kan ses på de norrøne ord *netla, litli vatn* og *drótning*, som på dansk bliver til *nælde, lille, vand* og *dronning* (Karker, 1996, s. 43).

A til Å

Vokalen *â* undergår en runding og forlængelse, som betyder at den bliver til et *å*. Dette skrives i første omgang som *aa*. Ord som påvirkes af denne forandring, er *å, blå, strå, spån* og *måge*, men også låneord som er indkommet før forlængelsen såsom *påske* og *skrå* påvirkes. Låneord som er kommet ind senere bevarer *â*. Det er ord som *plade, prale* og *smage* (Skautrup, 1968, s. 246).

Rytme og lyd

I dette afsnit vil jeg beskrive, hvordan jeg vil bruge begreberne allitteration og lyd i afhandlingens analysedel. Jeg vil tage udgangspunkt i Ringgaard (2001), da han giver en struktureret metode til, hvordan man kan beskrive de sproglige virkemidler i en tekst, herunder hvordan allitterationer og rytme skaber en tekst.

I en analyse af rytmen i en tekst kan man inddele fem kategorier, som har indvirkning på, hvordan rytmen kan opfattes. Faktorerne er følgende: *ord, sætning, digtbillede, komposition og mening* (Ringgaard, 2001, s. 33). I denne afhandling vil jeg have hovedfokus på *ord* og *sætning*, som har underkategorierne prosodi, stavelsesantal, ordlængde og klang for *ord* og syntaks, retorik og frase for *sætning*. *Kompositionen* kommer til at spille en mindre rolle, da den på mange måder er ens for digtene, da de enten kan være fornyrdøislag og *ljóðaháttur*, hvilket er versemålene for de udvalgte digte. Stroferne er forskellige i de to versemål, da fornyrdøislag indeholder strofer på 8 vers, mens *ljóðaháttur* indeholder strofer på 6 vers (Hallberg, 1962, s. 19). De har ligheder i allitterationerne, som binder versene sammen (ibid., 20). Rytmen kan vises ved en skandering af digtet (Ringgaard, 2001, s. 33), dog er eddadigtningen så stramt struktureret, at hvert vers indeholder to betonedes stavelser og en mængde ubetonedes, hvilket betyder, at allitterationen er kombineret på den måde, at 1. vers bæres af to trykstærke stavelser, støtter, mens den i det følgende vers har et *hovedstav* i det første trykstærke ord. Versene kan indeholde en mængde ubetonedes stavelser (Hallberg, 1962, s. 19). På ordniveau er klangen essentiel. Denne kan undersøges ved at kigge på rimene, hvor allitteration, assonans og

indrim giver rytmik (Ringgaard, 2001, s. 34). Denne rytmik og lyd er det centrale objekt for denne afhandling, hvor klangen i ordene vil spille en væsentlig rolle. Rimene kan inddeles i to hovedgrupper: *stavelsesrim* og *bogstavrim*. Til stavelsesrimet hører indrimet og enderimet, som hhv. befinder sig inde i et vers og for enden af et vers. Bogstavrimene inddeles i allitterationer og assonanser.

Vokalerne

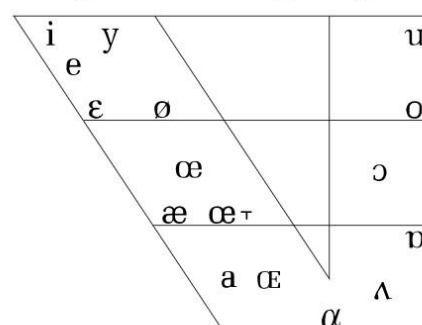
I dette afsnit vil jeg beskrive, hvordan man kan inddele vokalerne efter klang. Denne klang kan bedst beskrives med et kardinalvokaldiagram, som ordner vokalerne efter deres læbe- og tungestilling. For at få den mest præcise angivelse af lydene har jeg valgt et diagram til de danske vokaler, som viser lydene på nudansk, hvilket findes i *Den store danske* (2009), mens jeg i beskrivelsen af de norrøne lyde vil bruge Haugen (1995), som beskriver vokalerne fonetiske kvaliteter.

Vokalerne på dansk kan opdeles på tre måder efter deres artikulation. Den første måde er efter læbernes stilling, hvor man kan skelne mellem rundede og urundede vokaler. Man kan skelne efter, hvor på tungen vokalerne udtales, hvilket kan være fortunge-, midttunge- og bagtungevokaler. Den sidste måde er efter, hvor højt tungen ligger i munden, hvor man skelner mellem lav, mellem og høj tungestilling (Ringgaard, 2001, s. 38-39). Dette giver mulighed for at beskrive, om en tekst f.eks. domineres af høje fortungevokaler, om den har en vekslen mellem fortunge eller bagtungevokaler eller hvordan organisationen af vokaler er i teksten. På billede 1 ses et kardinalvokaldiagram over vokalerne skrevet i IPA. Vokalerne udtale er øverst fra venstre udtalt som i de følgende ord: mit, nyt, dut, midt, mæt, mødt, foto, høns, mund, male, gøre, åre, kat, grøn, kom og ham (Grønnum, 2009).

De norrøne vokaler kan deles ind efter, om de er trykstærke, diftonger eller tryklette. Den følgende figur viser en fremstilling af de norrøne vokaler, som de er beskrevet i Haugen (1995)⁷:

danske vokaler

fortunge mellemtunge bagtunge

Billede 1 Kardinalvokaldiagram over danske vokaler: IPA (Grønnum, 2009)

⁷ De norrøne skriftsprog er et lydret skriftsprog (jf. afsnittet om norrønt sprog)

	Lange				Korte			
	Fortunge		Bagtunge		Fortunge		Bagtunge	
	Urundet	Rundet	Urund.	Rund.	Urund.	Rund.	Urund.	Rund.
Høj	/i:/	/y:/		/u:/	/i/	/y/		/u/
Mellemhøj	/e:/	/ø:/		/o:/	/e/	/ø/		/o/
Lav	/æ:/			/ɔ:/			/a/	/ɔ/

(Haugen, 1995, s. 38)

Ud over de trykstærke vokaler har det norrøne sprog tre diftonger som alle er lange:

Fortunge	fortune	Bagtunge
Urundet	rundet	rundet
/ei/	/ey/	/au/

(ibid., 39)

Der er ligeledes tre korte trykssvage vokaler, som kaldes endelsesvokaler og typisk står i enden af et ord. De har den følgende kvalitet:

	fortune	Bagtunge
Høje	/i/	/u/
Lave	/a/	/a/

(ibid., 39)

De ovenstående skemaer giver mulighed for at beskrive vokalerne i digtene og sammenligne dem diakront, og derved beskrive det vokaliske lydbillede i digtene.

Vokalsang

De ovenstående vokalskemaer giver mulighed for at inddele vokalerne i stroferne efter tungestilling og læbestilling. Vokalerne siges at have en klang, og de dybe vokaler, som bagtungevokalerne o, u og å, har en dybere klang end fortunegevokalerne i og y. Denne klang skabes af det mundhulrum, som opstår i udtalen og en vekslen mellem for og bagtungevokaler kan derfor betegnes som en vekslen mellem lyse og mørke vokaler. Ud over placeringen i mundhulen spiller læberundingen en rolle, da de rundende vokaler betegnes som mere sonore og rungende end de urundede (Rask, 2017, s. 23-24).

Konsonanterne

I dette afsnit vil jeg beskrive, hvordan man kan inddele konsonanternes kvaliteter efter deres udtale. Overordnet kan man skelne mellem obstruenter og stemte sonoranter. Obstruenterne kan underinddeles i klusiler og frikativer, hvilket afgør omfanget af forhindring af luftstrømmen, som konsonanterne udsættes for. Klusilerne er lukkelyde, og de består af konsonanterne: *p*, *b*, *t*, *d*, *k* og *g*.

Frikativerne er hæmmelyde og består af: *f, v, s, j, r*. Gruppen af stemte sonoranter inkluderer *m* og *n*, som er nasaler, *l* der er en lateral og halvvokalerne *d, j, v* og *r*, når de bruges som halvvokaler (Ringgaard, 2001, s. 40). I det følgende skema ses en oversigt over konsonanternes udtale, hvor læbestillingen ligeledes er angivet:

		artikulations- måde ↓	artikulations- sted →	bi- labiale	labio- dentale	alveo- lære	alveolo- palatale	palatale	(palato-) velære	velære m. læbe- runding	uvulære	faryng- ale
enkelt- lyde	obstru- enter	klusiler (ustemte)	aspire- rede (af- frikerede)	<i>p</i>		<i>t</i>			<i>k</i>			
			uaspi- rerede	<i>b</i>		<i>d</i>			<i>g</i>			
		frika- tiver	ustemte		<i>f</i>	<i>s</i>	<i>ʃ</i>					
			stemte		<i>v</i>			<i>j</i>			<i>r</i>	
	stemte sono- ranter	nasaler		<i>m</i>		<i>n</i>			<i>ŋ</i>			
		lateraler				<i>l</i>						
		vokoider				<i>ð</i>		<i>ɹ</i>		<i>w</i>		<i>ʁ</i>

Billede 2 - Konsonantskema (Heger, 2005, s. 99)

Konsonanten *h* betragtes ikke som en selvstændig lyd (Ringgaard, 2001, s. 40). Det norrøne konsonantsystem er en smule simplere inddelt, da grundlaget for beskrivelsen hviler på et spinklere fundament. Klusilerne i norrønt er bogstaverne *p, b, t, d, k* og *g*, mens frikativerne består af *f, s, g* og *þ*. Disse grupper udgør som på dansk obstruenterne. Til sonoranterne hører nasalerne *m* og *n*, mens *l* er en lateral og *rulle-r* er en rullelyd (Haugen, 1995, s. 41-42).

Alliteration

I dette afsnit vil jeg beskrive allitterationen, og hvordan den er et lydskabende element i den norrøne digtning. Allitterationen er en væsentlig del af lydbilledet i eddadigtene og er derfor essentiel at få defineret i en analyse af lydbilledet.

En af de figurer, der giver eddadigtene deres velklang og rytme, er allitterationen, som er gennemgående i alle eddadigtene i *Den poetiske edda* (Jónsson, 1932, s. XIV-XV). Man kan skelne mellem allitteration som er båret af konsonanter og allitteration med vokaler. Allitterationen er bygget op af *støtter* og *hovedstav*, hvor *støtterne* oftest er to ord, mens *hovedstavet* er et enkelt (Hallberg, 1962, s. 18-19). Hovedstavet (*høfuðstafr*) findes typisk i den første trykstærke stavelse i det andet vers, hvor det foregående vers har en til to *støtter* (*stuðlar*) i det foregående vers (Arnason, 2007, s. 83). Dette kan eksemplificeres ved strofe 5 i *Völuspá*, hvor de første 4 vers ser sådan ud:

Sól varp sunnan, / sinni mána,
 hendi hinni hægri / of himinjöður;
 (Jónsson, 1932, s. 2)

Hovedstavene er *sinni* og *himinjǫður*, hvor /s/ og /h/ allitterer med sig selv i det foregående vers. Allitterationerne betegnes som det væsentligste træk i den norrøne strofe, da den binder vers sammen og er karakteristisk for eddapoiesen, hvor den er det bærende lydelement i stroferne (Arnason, 2007, s. 83). Allitterationen er dog også påvirket af de efterfølgende vokalers klang, hvorfor alle de trykstærke vokaler også allitterer (ibid., 83-84). Den er af Albeck (1939) betegnet som en klangfigur. Allitterationen giver en klangvirkning, som kan føre til en velklang, *eufoni*, hvilket skabes af: ”*skøn lydvekslen i de betonedede Vokaler*” (Albeck, 1939, s. 140). Rask (2017) beskriver dette som vokalerne sang, og hun skriver, at vokaler har forskellige kvaliteter alt efter om de er for- eller bagtungevokaler, og ligeledes om de udtales med rundede eller urundede læber. Disse forskellige kvaliteter skaber forskellige stemninger, hvor de rundede vokaler er mere sonore og rungende end de urundede lyse vokaler (Rask, 2017, s. 23-24).

Digte indeholder en lydsymbolik, hvor digteren kan slå stemninger an med henholdsvis mildtlydende ord, som skildrer fredelige stemninger, mens skarpe lydkomplekser kan udtrykke voldsomhed (Albeck, 1939, s. 140-141). Allitterationen kan både skabes med konsonanter og vokaler, hvor en konsonantisk allitteration kan være ”*tonstunge trampende tyske turister tramper taktløst til tonsende techno i Thailand*”, hvor gentagelsen af *t* skaber en klangvirkning som fremhæver t-lyden, som er en klusil, og sammensætningen mellem klusilen og vokalerne skaber en voldsom stemning. Den vokaliske allitteration er mere abstrakt i sin udformning, da den er defineret som: ”Overensstemmelse mellem forskellige *indledende Vokaler* (ɔ: i Forlyd) i betonet Stavelse” (Albeck, 1939, s. 142). Vokalerne kan have overensstemmelse hvis de er ens, men så tenderer det mere til assonans. De kan i deres forskellighed have overensstemmelse, hvilket f.eks. kan ske med kontrapunktiske vokaler, som skifter mellem for og bagtungevokaler eller lyse og mørke vokaler (Ringgaard, 2001, s. 39). I den norrøne digtning er der allitteration mellem vokalerne i (*íórð, æva, upphiminn*) i strofe tre i *Völuspá*, hvor (i-æ-u) skaber allitterationen og har forskellige kvaliteter (Hallberg, 1962, s. 19). Ud fra det ovenstående vokalskema er *i* og *æ* urundede fortungevokaler og *u* er en rundet bagtungevokal. *I* er høj, *æ* lav og *u* høj. I dette tilfælde er der en vekslen i vokalerne klang, men denne overensstemmelse kan både antage enslydende form, og den kan antage forskellige former. I analysen vil jeg have fokus på den konsonantiske og vokaliske allitteration, og jeg vil beskrive hvilke kvaliteter bogstaverne har. Ved den vokaliske allitteration vil jeg beskrive, hvilke vokaler som indgår, og hvordan de er lydligt i forhold til hinanden.

Assonans

Assonans er en overensstemmelse mellem vokalerne i en tekst. Hvor allitterationen omhandler konsonanter og vokaler i forlyd og hvor vokalerne kan have forskellig kvalitet, så er en gentagelse af vokalerne nok til at beskrive assonans. Det kan se ud som denne i-asonans i den følgende sætning ”himlende hellig med hiv og sving i Skive”. I denne tekst er der assonans, både som øjerim⁸ og ørerim, mellem i-lydene og de to e-lyde, og det skaber en klanglig lighed mellem ordene (Rask, 2017, s. 37). Ordene som har assonans imellem sig er (hellig, hiv, i, Skive), (himlende, sving) og (hellig, med).

Metode

I dette afsnit vil jeg beskrive, hvordan jeg vil gribe analysen an. Jeg er interesseret i at finde ud af, hvordan de lydmæssige kvaliteter i et eddadigt bliver overført i en dansk oversættelse, og hvilke lydmæssige sproghistoriske påvirkninger ordene har været udsat for. Undersøgelsen fordrer en diakron og en synkron undersøgelse af materialet. Den synkrone undersøgelse sker i beskrivelsen af lydbilledet. Dette finder sted for både den danske og den norrøne udgave af digtene, hvor jeg kortlægger to sprogtilstande og det lydmæssige sprog billede, de hver især har (Gregersen, 2016, s. 67). Efterfølgende vil jeg have en diakron tilgang til undersøgelsen, hvor jeg beskriver udviklingen af dansk i dette perspektiv. Jeg har valgt den nyeste danske oversættelse *Den Poetiske Edda* ved Stavnem (2018), som repræsentant for de oversatte digte. Jeg benytter denne oversættelse, da det er den nyeste tilgængelige oversættelse, og derved er den et billede på, hvordan en oversættelse kan se ud på nudansk. *De Gamle Eddadigte* ved Finnur Jónsson (1932) bruger jeg som repræsentant for digtene på norrønt. Udgaven er kommenteret, hvilket er en fordel, da det kan være belejligt ift. opslag af ord. I denne udgave er: ”versene trykt hovedsagelig som de foreligger i [Codex Regius]” (Jónsson, 1932, s. VI). I analysen har jeg tre fokuspunkter, som i nogle tilfælde vil overlappe hinanden:

Lydbillede	Allitteration, assonans og øvrige rim
Ordforråd	Sproghistorisk udvikling, kategorisering, oversættelse
Syntaks	Sætningsopbygningen

I beskrivelsen af lydbilledet i digtene vil jeg have hovedfokus på allitterationen og assonansen. Hvis der indgår andre rim, som påvirker lydbilledet f.eks. gentagelser, vil jeg være opmærksom på dem og inddrage dem i beskrivelsen. For at beskrive dette vil jeg se på allitterationerne i digtene, da de som

⁸ Øjerim er rim, hvor bogstaverne er ens, men lydene er forskellige. Det kan være mellem hiv [‘hiw’] og sving [‘sven’], hvor begge ord indeholder et i, som udtales forskelligt. Ørerimer er mellem forskellige bogstaver. I dette tilfælde er ørerimet mellem himlende [‘hemlɔ] og sving, som har forskellige vokaler, som udtales ens (Rask, 2017, s. 33).

stavrim er ”versets bærende princip” (Hallberg, 1962, s. 18). Dette udgør en synkron beskrivelse af digtene, da jeg beskriver sprogtilstanden i hver enkel strofe, som jeg har udvalgt. Da norrønt er et lydret skriftspog, antager jeg, at lydene er som de står skrevet. Dette er ikke tilfældet med det danske sprog. Det danske sprog er ikke lydret, og derfor vil jeg gengive ordene med fonetisk skrift i IPA for at beskrive lydene. Da det ville være for omfangsrigt at skulle skrive alle ordene selv, har jeg valgt at bruge den fonetiske gengivelse af ord fra *Den danske ordbog*. Dette betyder, at nogle ord ikke vil få gengivet deres endelse, hvis ikke endelsen er med i den fonetiske gengivelse. Da jeg i analysen af allitterationerne har fokus på ordenes første del, er dette et mindre problem. De fonetiske gengivelser i *Den danske ordbog* er gengivet med IPA, som er forenklet, hvilket gør lydskriften ”mere læselig” (DDO).

Jeg vil beskrive ordenes udvikling, hvilket kan vise, hvorfor lydene er forskellige i sprogene, men også afgøre, hvor tæt beslægtede ordene er med hinanden. Det vil jeg gøre med udgangspunkt i de allitterationer, som jeg analyserer. I undersøgelsen vil jeg bruge ordbogsopslag både af de norrøne ord og de danske ord. Når jeg slår de norrøne ord op, kan jeg finde ud af, hvad de betyder, hvilket i nogle tilfælde er vigtigt for at kunne identificere det tilsvarende danske ord. Et ord som *hestr* har mange ligheder med ordet *hest*, hvorfor et opslag af dette ville være let. Derimod er et ord som *burr* (*søn*) sværere, og derfor er opslag nødvendige. Den danske ordbog (DDO) har i mange tilfælde angivet *oprindelse* af ordet. Dette kan jeg bruge til at bestemme, om et ord er et arveord, låneord eller fremmedord. Hvis ordet har oprindelse i norrønt, kan jeg beskrive ordets sproghistoriske udvikling, hvilket kan give et billede på, hvordan lyden i digtet har ændret sig, hvis oversættelsen er direkte.

Da lyden i et digt også afhænger af, hvordan sætningens syntaks er, vil dette være tredje punkt i min undersøgelse. Syntaksanalysen vil indeholde allitterationerne, men vil primært have fokus på de steder, hvor syntaksen mellem originaltekst og oversættelse både afviger og er ens. Dermed giver den et billede af afvigelser i ordstilling, og hvor lydbilledet dermed er anderledes grundet ordenes anderledes stilling, men også hvor der basis for lydlige overensstemmelser pga. ordstillingen.

I analysen af sætningernes syntaks vil jeg tage udgangspunkt i Kristensen (2016) i beskrivelsen af de danske sætningers konstituenttyper. I annotationen af de norrøne sætninger vil jeg tage udgangspunkt i Haugen (1995) og opslag af ordene. I de norrøne sætninger vil jeg annotere efter ordenes typer og kasus, som er afgørende for, om ord er subjekter, objekter eller adverbialer. Herved kan jeg analysere, om f.eks. den norrøne sætnings objekt, står på samme sted i sætningen, som den danske sætnings objekt. Sætningen kan via konstruktionen få en anden lyd, hvis der f. eks indgår en refleksivendelse på det norrøne sprog, som ikke kan oversættes direkte på dansk, eller hvis der på

anden vis er en variation af placeringen mellem sætningens komponenter mellem det norrøne sprog og det danske sprog, som kan føre til, at ordstillingen bliver anderledes, og derved ændres lydbilledet. Dette ses i sætningen ”Hljóðs biðk allar” (1:1: *Völuspó*)⁹. I dette vers er *biðk* en sammentrækning af *bið*¹⁰ (afvente) og *ek* (jeg). Den danske oversættelse bliver således ”Jeg ber om stilhed” (Stavnem, 2018, s. 19). Herved er der ændret i sætningsstrukturen, da subjektet *jeg* er forrest i den danske sætning, mens objektet *stilhed* er bagerst, hvilket er den modsatte ordstilling ift. den norrøne original. Dette påvirker lyden i digtet.

De tre ovennævnte dimensioner af analysen skal skabe et overblik over lydene i digtene, og de vil give et sproghistorisk og et lydligt billede af forskellene mellem norrønt og dansk på ord og sætningsniveau, hvilket danner baggrund for besvarelse af problemformuleringen.

Udvalgte strofer

Jeg har valgt stroferne (1, 32, 43, 63) i *Völuspó* og stroferne (13, 32, 42, 61) i *Lokasenna*. Disse strofer er blevet valgt på baggrund af en sammenligning mellem en norrøne udgave ved Jónsson (1932) og Stavnems (2018) danske udgave. Jeg har her haft fokus på at finde tekststeder, hvor oversættelsen både ligner og adskiller sig fra originalteksten, da dette kan vise besværlighederne ved oversættelse, men også kan vise, i hvilke tilfælde oversættelsen kan imitere originalen, så den nærmer sig en repræsentation af originalen. Jeg har set på versenes allitterationer, da jeg gerne vil portrættere et så bredt lydbillede som muligt. Derfor har jeg udvalgt strofer, som allitterer med så mange forskellige bogstaver som muligt i den norrøne udgave, da jeg derved får et mere nuanceret lydbillede. Jeg har her gjort mig overvejelser over, om jeg skulle analysere hele digtet, men da flere pointer her ville blive ens, og da omfanget af afhandlingen er begrænset, har jeg udvalgt strofer, som viser forskellige typer af allitteration og dermed også oversættelse. Stroferne ser jeg som lydlige helheder, og derfor er disse, fremfor blot versepar udgangspunkt for analysen. Dette gør jeg, da eddadigtningen, som ovenfor beskrevet, benytter forskellige versemål, og derfor må disse være samlede lydenheder.

Ordbogspraksis

I dette afsnit vil jeg beskrive, hvordan og hvorfor jeg har brugt forskellige ordbøger til at lave opslag i det norrøne sprog.

Jeg bruger i afhandlingen tre forskellige ordbøger: Zoëga (2010) *A concise old icelandic dictionary*, ONP: *Dictionary of Old Norse Prose*, og Jonsson (1863) *Oldnordisk ordbog*. Dette gør jeg, da ordbøgerne har forskellige kvaliteter i den henseende, at nogle af ordbøgerne er mere

⁹ 1. strofe 1. vers i *Völuspó*

¹⁰ Ordet har flere betydninger, men denne rammer den mest hensigtsmæssige oversættelse.

komplette end andre i forhold til ordlisten, nogle oversætter til engelsk, andre til dansk og nogle har bøjningsformer af ord, mens andre kun har ordet i en bestemt form. Nogle af ordbøgerne er i elektronisk format, hvor opslaget af ordet er hurtigt via søgefunktion, mens andre fungerer analogt. Den følgende sætning kan være et eksempel på det produktive ved at bruge flere ordbøger: ”Ek man jötna” fra (2:1: *Völuspó*). *Ek* (jeg) er et ord, som er let at genfinde i alle ordbøgerne. Ordet *man* volder dog problemer. I ONP er det første oversættelsesforslag et substantiv *man*, mens et verbalforslag er *mana* (*opfordre*). I Zoëga finder jeg de samme forslag. I forhold til en forståelse af sætningen, som indledes med *jeg*, så forventer jeg at finde et verbum på 2. plads, da norrønt er et V-2 sprog (se ovenfor). Verbet *mana* er ikke en mulighed, da bøjningsformen ikke kan antage formen *man*. *Man* findes i Jonsson (1863), hvor det er noteret som en præsensform i indikativ af verbet *muna* (Jonsson, 1863, s. 359), som betyder *mindes*, og her giver sætningen mening, da den lyder: ”Jeg mindes jætter” eller ”Jeg husker jætter” (Stavnem, 2018, s. 19). Jonssons ordbog har altså den fordel, at man kan finde nogle af ordene uagtet deres bøjningsformer, hvilket ikke er gældende for eksempelvis ONP, som har ordene i grammatisk normaliseret form, hvilket vil sige nominativ for substantiver, infinitiv for verber og hankøn maskulinum for adjektiver (ONP, 2020).

I afhandlingen vil jeg undersøge det danske sprog, og se på udviklingen. Dette skal fungere som et supplement til lydudviklingen, hvor man kan beskrive de forandringer, som sproget har gennemgået. Til denne undersøgelse vil jeg bruge *Den danske ordbog*, men også *Gammeldansk ordbog*. Ved at bruge *Den danske ordbog* kan jeg undersøge, hvor de oversatte ord har deres oprindelse, og jeg kan beskrive, hvordan udtalen ser ud i dag. I den gammeldansk ordbog kan jeg se, hvordan ordene så ud i den gammeldanske periode, og ved at sammenligne denne periode med hhv. det norrøne sprog og nydansk (repræsenteret ved *Den danske ordbog*), kan jeg beskrive de udviklingstræk, som sproget har gennemgået.

Når jeg præsenterer de norrøne ord, vil jeg først skrive ordet, som det fremstår i teksten og herefter præsentere det ord, som man skal søge på, hvis man vil slå det op. For ordet *jötna* (*jötunn*) vil det se således ud (ONP), hvilket betyder, at man i ONP skal slå *jötunn* op, hvis man vil have betydningen af *jötna*.

Analyse af *Völuspó*

I denne del af analysen vil jeg beskrive digtet *Völuspó* ud fra stroferne 1, 32, 43, 63. Jeg vil analysere hver strofe for sig selv. Analysen af hver strofe vil blive delt i tre, hvilket afspejler inddelingen som nævnes i metodeafsnittet. I første del analyserer jeg allitterationen, i anden del beskriver jeg

udviklingen i sproget, og i den sidste del ser jeg på den syntaktiske struktur på baggrund af en annotation af udvalgte sætninger. I nogle afsnit vil der givetvis ske en sammenblanding mellem nogle af elementerne, men jeg vil forsøge at holde analysedelene adskilt.

Strofe 1

Første strofe i *Völuspá* ser sådan ud på norrønt og dansk:

Hljóðs biðk allar hēlgar kindir, meiri ok minni mōgu Heimdallar; vildu at, Valföðr, væl fyrir tēljak forn spjǫll fira, þaus frēmst of man. (Jónsson, 1932, s. 1)	Jeg ber om stilhed, hellige slægter, høje og lave, Hejmdals sønner, Valfader, du ber mig berette de ældgamle historier, jeg tidligst husker. (Stavnem, 2018, s. 19)
--	---

Alliteration, assonans og lydbillede

I den norrøne og den danske udgave er der alliteration med konsonanter i alle vers. De er opstillet, så versene hænger sammen i versepar, hvor de følgende versepar allitterer; (1-2, 3-4, 5-6, 7-8).

I det første versepar er der umiddelbart en h-alliteration mellem **Hljóðs** i første vers og **hēlgar** i andet vers. Det er bemærkelsesværdigt, at der ikke er to støtter i første vers, hvilket kunne indikere, at rimet i stedet skulle findes i vokalerne. **H** beskrives også som en frikativ konsonant, som ikke har et fast artikulationssted (Haugen, 1995, s. 41), og da forbindelsen Hl samtidigt er påvirket af den laterale approksimant *l*, og derfor bliver en mere ”lukket” h-lyd end den efterfølgende rene h-lyd, er det oplagt, at vokallydene skaber alliterationen. Vokalerne *ó*, *a*, *ε* i ordene *Hljóðs*, *allar* og *hēlgar* har forskellig kvalitet, da deres udtalested ligger hhv. på bagtungen for det lave rundede *ó*, mens *a* er en urundet bagtungevokal med lav tungestilling, og *ε* er en mellemlav fortungevokaler udtalt med urundet læbestilling. Derved er tungestillingen i udtalen for alle tre lav eller mellemlav, hvilket giver et større rum i mundhulen. De to første vokaler er bagtungevokaler, hvilket skaber en rungende lyd, og der sker et skifte til en urundet fortungevokaler, hvorved vokallydende kan betegnes som gående fra sonort til mindre sonort.

Stavnems oversættelse har alliteration imellem *stilhed* [ˈsdeɫheðʔ] og *slægter* [ˈslɛgd]. Her er der ændret i forhold til originalen, så alliterationen er i de to sidste ord, hvorimod rimvirkningen er i de første ord i hvert vers på norrønt. Dette bryder med det princip, at hovedstaven skal komme i det

første betonedede ord i verset som efterfølger støtterne (Jónsson, 1932, s. XV). Allitterationen bryder ligeledes med princippet om, at konsonanterne udelukkende allitterer med samme lydforbindelse: ”lydforbindelserne *sp*, *sk* og *st* kan udelukkende allitterere med samme kombination” (Hallberg, 1962, s. 19). Dette er et typisk træk for den norrøne poesi, og derved har oversætteren lavet en tillempning for at få rimvirkningen, selvom de efter norrønt princip kan anses som ukorrekte: ”[forbindelsen] ere i al ders Ucorrecthed ingenlunde uden Virkning” (Albeck, 1939, s. 143). De efterfølgende vokallyde til de frikative s-lyde er e-lyde, som begge er urundede fortungevokaler, som udtales med halvhøj til høj tungestilling. Dette betyder, at vokallyden i allitterationen adskiller sig fra den norrøne allitteration, da de første vokaler her var rundede bagtungevokaler, mens det sidste allittererende ord var en urundet fortungevokal. Dette skifte mellem vokallydene sker ikke i den danske oversættelse.

I Vers 3-4 er allitterationen bundet sammen af støtterne *męiri* og *minni*, og hovedstavet er *męgu*, hvor det er m’et, som bærer klangen i allitterationen. *M* er en nasaleret sonorant, som udtales labialt. De efterfølgende vokallyde er diftongen *ęi*, som er en urundet fortungevokal, *i* som er en urundet fortungevokal og *ę*, som er en rundet lav bagtungevokal. Derved skifter lydene fra høje urundede vokallyde til dybere rundede lyde. I støtterne er der en assonanseffekt, som udgøres af i-lydene. Denne i-assonans føres videre fra det foregående vers 2, hvor ordet *kindir* er det sidste ord i verset. Dermed er der en lydlig kohæsion imellem vers 2 og 3, som består af en assonans med urundede fortungevokaler.

Den danske udgave har andre ord, og han har vendt ordstillingen i 4. vers, så Hejmdal står først, hvilket er modsat den norrøne udgave. Allitterationen er båret af to ord; *Hęje* [‘hʌj’] og *Hejmdals*. På dansk betegnes *h* ikke som en selvstændig lyd, hvorfor vokalerne må have betydning for lydbilledet i allitteration. Forbindelserne *ęj* og *ej* er stigende diftonger, hvor vokoiden *j* kommer til sidst. Dette betyder at indgangsllyden i begge ord er glidende fra en lav bagtungevokal mod en høj fortungevokal. Derved minder lydenes udvikling om hinanden i begge ords forstavelser.

Allitterationen i vers 5-6 er støtterne *vildu* og *Valfęđr* mens hovedstavet er *vęl*. Her er der en v-allitteration og *v* betegnes som en bilabial halvvokal (Hanssen, Mundal, & Skadberg, 1975, s. 17). De efterfølgende vokallyde er *i*, *a* og *ę*, som alle er urundede vokaler, og som skifter fra fortunge- til bagtunge- til fortungevokal, hvilket giver en kontrapunktisk effekt. I oversættelsen er *ber* og *berette* [be’kədə] allitterationen. Begge ord har i dette tilfælde ens bogstaver, hvilket danner en form for gentagelsesspil i stavelsesrimet. I dette tilfælde er vokalerne enslydende.

Vers 7-8 har allitteration mellem *forn* og *fira* og *frēmst*, mens den i den danske udgave har *historier* og *husker* som allitteration. F-lyden på norrønt er en ustemt frikativ, da den står i forlyd (Haugen, 1995, s. 43). Vokalerne *o*, *i* og *e* veksler fra at være en rundet bagtungevokal til to urundede fortungevokaler. Den danske allitteration har ikkelyden *h* som konsonant, mens de efterfølgende *i* og *u* er en urundet fortungevokal og en rundet bagtungevokal, hvorved der sker et kontrapunktisk skift mellem de to vokaler.

I oversættelsen af denne strofe er der intet sted, hvor allitterationen i den danske udgave har samme lydlige kvaliteter som i den norrøne. Den bæres af et ord for hvert vers, og den overholder ikke de gængse normer for norrøn allitteration jf. ovenstående. I den norrøne udgave er der vokalsk allitteration i de første to vers, mens de efterfølgende vers er båret af allitteration med *m*, *v* og *f*. Fælles for alle konsonanterne er, at de er labialt udtalte. Der er overensstemmelse mellem *f* og *v*, som begge er frikativer, dog med den forskel at den ene er stemt, mens den anden er ustemt, mens *m* er en nasaleret stemt sonorant (Hanssen, Mundal, & Skadberg, 1975, s. 42).

Den danske udgave har allitteration med konsonanterne *s*, *h*, *b* og *h*. For *s* og *b* gælder det, at de har et forskelligt artikulationssted, da *s* er en alveolær ustemt frikativ, mens *b* er en bilabial uaspireret klusil. Begge er obstruenter. *H* betegnes som en ustemt vokal, hvor udtalen varierer efter de omgivende lyde (Heger, 2005, s. 99-100).

Konsonanterne i originalen og i oversættelsen har forskellige kvaliteter og konsonanterne i den norrøne udgave minder typemæssigt mere om hinanden, end de gør i oversættelsen. Klangvirkningen i den norrøne udgave bliver meget hurtig og kort, hvilket skyldes de frikative lukkelyde, hvorimod det er sværere at sige noget entydigt om oversættelsens klang. Vokallydene i den norrøne udgave er mere vekslende mellem for og bagtungevokaler, mens vokalerne i den danske udgave er mere ens.

Sprogudvikling og oversættelse

I dette afsnit vil jeg se på den udvikling, som sproget, repræsenteret ved ordene, har været igennem, og jeg vil beskrive ordene i den originale tekst og oversættelsen. Jeg vil have fokus på, hvilke ord som bruges i originalen, og om de genfindes i den danske oversættelse. Udgangspunktet vil være de ord, som blev brugt i allitterationen.

I de første to vers bruges ordene *Hljóðs*, *allar* og *hēlgar*. *Hljóðs* har flere betydninger, men kan oversættes med både stilhed og lyd. Det danske ord lyd er et arveord fra norrønt fra ordet *hljóð* (DDO). Udviklingen i ordet er at forbindelsen *hl* i forlyd er blevet til *l*, da *h* svinder foran *r*, *n* og *l* i den olddanske periode (Skautrup, 1968, s. 131). Den næste forbindelse *jó* udvikler sig først til en *ju* forbindelse på østnordisk, mens denne i den gammeldanske periode udvikler sig yderligere til *y* efter

bogstaverne r og l (ibid., 249). Bogstavet ð forsvinder ortografisk fra dansk i den gammeldanske og erstattes med d, hvilket dog ikke ændrer lydforholdet ['lyðʁ] (DDO).

Ordet *allar* er et substantiv i pluralis akk. af det norrøne *allr* (Zoëga, 2010). På dansk findes ordet som pronomenet *al*, *alt* eller *alle*. Pluralisformen på dansk hedder *alle*, og her ses det, at *-ar* endelsen har undergået infortissvækkelsen, så endelsen på pluralisformen på dansk er *-e*. I den gammeldanske periode findes pluralisformen *alle*, og ændringen er derfor sket før eller i denne periode. Singularisformen *all* og *allth* findes endnu i perioden (Gammeldansk ordbog). I dag er der sket et konsonantsvind, så *all* > *al*, hvilket sker i den nydanske periode (Jacobsen, 2018, s. 76) og *allth* > *alt* ['alʔd], hvilket viser en klusilsvækkelse, fra den gammeldanske periode (Skautrup, 1968, s. 228), og en ortografisk forandring hvor *th* > *t*, hvilket sker i løbet af den gammeldanske periode (Frederiksen, 2018, s. 49).

Hovedstavet *helgar* står i pluralis da det knytter sig til det efterfølgende ord *kindir* (*slægter*). Det hentyder til noget helligt, og betyder *hellig* og kommer af ordet *Heilagr* (Jonsson, 1863, s. 214), som dog i dette tilfælde har antaget en noget anderledes form på dansk. Det danske adjektiv *hellig* er et arveord fra norrønt og det tyske *heilig*. I den danske udgave er diftongen *-ei* blevet monoftongeret til *-e* i den olddanske periode (Skautrup, 1968, s. 128). I den gammeldanske periode optræder ordet som *helagh* (Gammeldansk ordbog), hvor den norrøne endelse *-gr* er blevet til *-gh*, hvilket skyldes klusilsvækkelsen af *g* (Skautrup, 1968, s. 229). Suffikset *-ig* er undtaget fra infortissvækkelsen, da det har et stærkere tryk (Karker, 1996, s. 40).

Oversættelsens allitteration består af ordene *stilhed* og *slægter*. *Stilhed* ['sdeɫ,heðʁ] er beslægtet med det nedertyske ord *stille*, som også findes som adjektiv på dansk (DDO). Ordet findes også på gammeldansk, hvor det har formen *stilhet(h)* (Gammeldansk ordbog), hvilket minder om den svenske og norske (bokmål) form *stillhet*. På dette ord ses det, at man i den nuværende danske version skriver ordet med d i stedet for t(h), hvilket igen skyldes klusilsvækkelsen hvor *t* > *d* > *d*, *th* [ð] (Skautrup, 1968, s. 229). *Slægter* er et låneord fra nedertysk *Slecht* (DDO) og ordet findes i gammeldansk som *slækt* (*slæght*) (Gammeldansk ordbog). Klusilsvækkelsen ses endnu engang i *k* > *gh* (se ovenfor). Ordet er oversat fra det norrøne *kindir*, og der findes ikke et arveord på dansk, som er beslægtet med *kindir*. I den gammeldanske periode sker der en svækkelse af *k*, så *k* > *g* (Skautrup, 1968, s. 228), og lydudviklingen går derfra fra den ustemte klusil *k* til de stemte spiranter *gh* (ibid., 229). Senere svinder *h*, så den nuværende form er *slægt*. I dette tilfælde har oversætteren ikke kunnet vælge ord, som minder om de norrøne ord, da de ikke findes på dansk. Det nærmeste man kommer er *æt* for *slægt* og

lydt for stille, hvor *æt* har en norrøn afstamning, men ikke passer i allitterationen, mens *lydt* i dag har en anden betydning end stille (DDO), men er beslægtet med det norrøne *hljóðr*.

Vildu, *Valfǫðr* og *vél* udgør allitterationen i vers 5-6. *Vildu* (*vilja*) er betydet at *ville* på dansk (ONP). Ordet findes på gammeldansk som *ville*, hvor det optræder i former som *wilt*, *wiltis*, *viltæ*, *vilder* mf. (Gammeldansk ordbog). I forhold til det norrøne *vilja* > *ville* er der indtruffet en infortissvækkelse af *a* > *e* i den gammeldanske periode. Som det ses af eksemplerne fra gammeldansk ordbog, så har den i nogle tilfælde været skrevet med et *æ*, hvilket betegner lyden [ɔ]. Det ses også af formen *wiltis*, at infortissvækkelsen endnu ikke har slået fuldt igennem, da det trykssvage *i* er til stede i denne form. Der er også sket en assimilation, hvor *lj* > *ll* eller *lt* > *ll* (Skautrup, 1968, s. 253). *Valfǫðr* er et andet navn for Odin (ONP) og et kompositum mellem substantiverne *Val* (*valr*) og *fǫðr* (*faðir*). Det er oversat med *Valfader*, og det er et kompositum mellem *val* og *fader*, som begge er arveord fra det norrøne sprog (DDO). *Val* findes på dansk som substantiv, som hentyder til et sted, hvor der har foregået en kamp (DDO), men ordet har ikke endelsen *-r*, som forsvinder med forenklingen af kasussystemet i den gammeldanske periode (Frederiksen, 2019, s. 53). *Fǫðr* (*faðir*) er et substantiv i *dativ*, hvilket ses af formen (ONP). Det danske *fader* er ækvivalent til dette ord, og her kan vi igen se, at infortissvækkelsen har betydet at *i* > *e*. Det bløde *ð* er også ændret til et *d*, hvilket er en ortografisk forandring, som kan ses i en fonetisk gengivelse af ordet ['fæ:ðʌ] (DDO). Den ortografiske forandring sker i den gammeldanske periode (Frederiksen, 2018, s. 45).

I den danske oversættelse er der en allitteration imellem *ber* og *berette*. *Ber* kommer af verbet *at bede*, og det er skrevet i en nutids talesprogsefterlignende måde, hvor den officielle nutidsform er *beder* (DDO). Ordet er et arveord fra det norrøne *biðja*, men har også en tysk pendant i ordet *bitten* (DDO). I forhold til det norrøne ord er der sket infortissvækkelse, så endelsen *a* > *e*. Det norrøne *j* falder bort foran spiranten *ð* ved *j*-gemination, som betyder konsonantforlængelse for konsonanter, som ikke er spiranter. Dette ses eksempelvis også ved ordene *sætte* (*setja*) og *skille* (*skilja*), hvor der er sket konsonantforlængelse af *t* og *l* (Skautrup, 1968, s. 237). Inspirationen fra det tyske *bitten* kan ses i den gammeldanske periode, hvor ordet skrives *bete* (Gammeldansk ordbog).

Berette er et låneord fra middelnedertysk, som kommer af *berichten* (DDO). På gammeldansk findes ordet som *berethe* (Gammeldansk ordbog). I forhold til det tyske *berichten* ses det, at *i* > *e*. Dette er ikke en infortissvækkelse, da *e* i dette tilfælde udtales som en *a*-lyd [be'vada] (DDO). Ordet står i stedet for *tēljak* (*telja* + *ek*), som betyder *at tale* eller *at fremsige* (ONP). *At tælle* på dansk er afledt af *telja*, men det har en anden betydning i dag end det havde på norrønt (DDO). Ordet *fortælle* er en afledning af dette verbum (ibid.)

De sidste to vers i den norrøne udgave har ordene *for*n, *fira* og *frēmst* som allitteration. *Forn* er et adjektiv, som betyder gammel eller fortidig (ONP). Ordet har et ækvivalent dansk låneord *for*ne, som har været forsvundet fra det danske ordforråd i den gammeldanske periode. Det indtræder igen i ordforrådet i den nydanske periode, hvor det genoptages fra norrønt og svensk, hvorfor det kan betegnes som et låneord. Ordet betegnes som gammeldags (DDO).

Fira (*Firi*) betyder mænd eller mennesket (ONP). Det har ikke umiddelbart et dansk ord, som er i arveord fra dette. *Frēmst* (*fremr*) udgør hovedstavet og har flere betydninger heriblandt dygtig, forrest eller mere og mest (ONP, 2020). Det findes på dansk som *frem*, der er et adverbium (DDO).

På dansk er der alliteration imellem *historier* og *husker*. Huske ['husgə] er et arveord fra det norrøne *hugsa* (DDO), mens historie er et arveord fra det latinske *historia* (DDO).

Syntaks

I dette afsnit vil jeg beskrive den syntaktiske struktur i vers 1 og 5-7. Jeg har udvalgt versene efter, hvor syntaksen i oversættelsen adskiller sig fra den norrøne udgave, da det bryder med rytmen og dermed lydbilledet, når ordstillingen ændres. I den syntaktiske analyse vil jeg redegøre for, hvilket kasus den norrøne udgaves led står i, hvorefter jeg vil sammenligne dette med en syntaktisk analyse af den danske sætning, som er baseret på en annotation af sætningen.

Første vers i *Völuspó* lyder således *Hljóðs biðk allar*, og det er oversat med *Jeg ber om stilhed*.

<i>Hljóðs</i>	<i>biðk</i>	<i>Allar</i>
sb/sing./gen.	v/1./sing/refleksiv/præsens/indikativ	(adj/f/pl./)

I verset er *Hljóð* et substantiv i genitiv, hvilket ses af endelsen -s. *Biðk* er et verbum i 1. person, singularis, præsens af ordet *biðja* (*bede*) (Haugen, 1995, s. 202), og det har refleksivendelsen -k, som viser, at *ek* (*jeg*) er 'gemt' i ordet. *Allar* (*alle*) er en form af *allr* og det opfører sig forskelligt alt efter, hvordan det står i sætningen. Det kan både antage form som substantiv, adjektiv eller pronomen. I dette tilfælde er det et adjektiv, som lægger det sig til det efterfølgende vers *hēlgar kindir*, hvor *kindir* er det styrende substantiv, som står i pluralis akkusativ. *Kindir* (*f*) er en oblik form, hvorfor akkusativformen kan ses af adjektiverne *allar* og *hēlgar*, som begge har pluralis akkusativendelsen -ar da de knytter sig till substantivet i hunkøn (ibid., 148).

Jeg	ber	om	stilhed
s	v →	<-- v	o

I oversættelsen er konstruktionen sådan, at *jeg* står som første led i sætningen, mens verbet *ber om*¹¹ følger efter. Herefter kommer objektet *stilhed*. Da vi ikke har refleksivendelser på dansk, er det nødvendigt at ændre i sætningens antal ord. I denne sætning er objektet placeret efter verbalet, hvilket er den placering objektet oftest har (Kristensen, 2016, s. 43). Det er dog muligt, at ledfølgen imiterer den norrøne udgave, hvorved sætningen kunne lyde *stilhed ber jeg om / hellige slægter*¹². Derved kommer der stor afstand imellem allitterationen, hvilket kan bryde allitterationens rytme.

Vers 4 har en genitivkonstruktion, som lyder *møgu Heimdallar* hvilket oversættes med *Hejmdals sønner*, hvilket er den omvendte ordstilling i forhold til den norrøne original. I originalversionen står *møgu* (*møgr*) i pluralis akkusativ (ONP), hvilket ses på endelsen -u, som også viser, at ordet er et stærkt bøjet substantiv (Haugen, 1995, s. 117). I navnet *Heimdallar* ses genitiven ved endelsen -ar (ONP).

Den næste sætning strækker sig over vers 5,6 og 7. I dette eksempel ser vi, at ordstillingen er omvendt i den danske oversættelse, hvor Valfader står først i oversættelsen. Der er to repræsentanter for subjektet, og *Valfader* fungerer som et ekstraponeret led eller en apposition, som giver ekstra mening til subjektet (Kristensen, 2016, s. 102-103).

vildu	at,	Valföðr,	væl	fyrir	Teljak	for n	spjöll	fira,
v/sg/pr æs	præp/d at	sb/sg./m/no m	adv .	Præp / Styre r akk	Verbum/1. pers/pres/reflek siv	adj	Sb/sg/n/ak k	Sb/pl/m/G en

Den danske oversættelse kan annoteres således:

Valfader, du	ber	mig	berette	de ældgamle historier
s-----	v	o-----→	-----→	-----
		s	v	o-----

I den norrøne udgave er subjektet (nom.) efterstillet verbalet. Vi ser ligeledes, at verbet *telja* har refleksivendelsen -k på, hvilket betyder, at jeg'et (vølven) er inkorporeret i verbet. I det 7. vers

¹¹ I dette tilfælde ser jeg *bede om* som et idiomatisk udtryk lignende *bede om godt vejr*. Annikki (2016) annoterer idiomatiske udtryk som en verbalfrase (Annikki, 45 – 151 (RELATIONSADV)), hvilket jeg efterfølger.

¹² Ordet *om* kan også flyttes forrest i sætningen

kommer objektet mellem forn og fira, som begge betegner substantivet i akkusativ *spjǫll*. Der er også et adverbial og to præpositioner i versene, som er udeladte/forsvundet i oversættelsen.

I oversættelsen får vi en konstruktion, hvor objektet udgøres af *mig berette de ældgamle historier*, da konstruktionen er en *akkusativ med infinitiv* (Kristensen, 2016, s. 83). Dette skyldes, at det personlige pronomen *mig* er i akkusativ, og det efterfølges af et verbal i infinitiv, og samtidigt er de i forbindelse med verbet *bede* (ber). Herved er subjektet i den infinitte ledsætning et personligt pronomen i akkusativ.

Konstruktionen *svo* er den, som oftest finder sted på dansk (ibid., 43). I forhold til den norrøne version er substantivet *fira* (*menneskenes*) udeladt fra oversættelsen. Verbalstillingen i versene er anderledes, men begge udgaver har objektet til sidst, dog i forskellig udformning.

Strofe 32

Varð af meīði, þeims mær sýndisk, harmflaug hættlig, Hǫðr nam skjóta. Baldrs bróðir vas of borinn snimma, sá nam Óðins sonr einnættir vega; (Jónsson, 1932, s. 10)	Af stammen blev, spinkel så den ud, en sorgens pil, Hød var skytten. Snart fødes Balders bror, Odins søn, han var blot én dag, da han dræbte. (Stavnem, 2018, s. 29)
---	---

Alliteration, assonans og lydbillede

I dette vers er der alliteration med forskellige kvaliteter. I den norrøne udgave er der først en vokalisk, herefter er der en h-alliteration, en b-alliteration og den afslutter med en vokalisk alliteration. Den danske udgave har s-alliteration i vers 1-4, mens der er alliteration med b og d i de følgende. I de første to vers er der alliteration mellem ordene *Varð*, *meīði* og *þeims*. Det er en vokalisk alliteration mellem -a og diftongerne -ei. I dette tilfælde er der en vekslen mellem det korte a, som er urundet og det den lange difton -ei, som også er urundet. Derved har vokalalliterationen den lighed, at alle vokalforbindelserne er urundede, men de har forskellige kvaliteter, da ei er lang og med høj tungestilling, mens a er kort og har lav tungestilling. De er også udtalt forskelligt, da a er en bagtungevokal, mens ei er en difton som udtales på fortungen (Haugen, 1995, s. 38-39), hvorved der er et skift fra bagtunge til fortungevokal.

I den danske udgave er der en alliteration mellem *stammen* ['sdamə], *spinkel* ['sbeŋ'gəl] og *så* ['soʔ] i vers 1 og 2. Denne s-alliteration forsætter i vers 3,4 og 5, hvor ordene *sorgens* ['sɔʔw], *skytten* ['sgødə] og *snart* ['snaʔd] fortsætter s-allitterationen. Der er en ujævnhed før fortisvokalerne i ordene *stammen*, *spinkel*, *skytten* og *snart*, hvor konsonanterne der efterfølger *s* har forskellig kvalitet. *Stammen* har en uaspireret alveolær klusil udtale. Ordet *spinkel* er udtalt med den uaspirerede klusil [b], som er udtalt bilabialt foran s. *Skytten* er udtalt med den ligeledes uaspirerede klusil g, som dog er en velær dorsal, mens *snart* er udtalt med en stemt nasal n, som er en alveolær apikal. Tre af lydene er altså ustemte klusiler, men de har forskellige kvaliteter, da [d] udtales alveolært, [b] bilabialt og [g] valært dorsalt. Snart falder udenfor, da den er en stemt nasal, som har alveolær apikal udtale. Kombinationen af *st*, *sp* og *sk* som indledningsbogstaver anses som en ukorrekt alliteration i den norrøne verselære, da begyndelseslyden mellem de tre lyde er for forskellige (Albeck, 1939, s. 142-143).

Vers 3-4 i den norrøne udgave har h-allitterationen med støtterne *harmflaug*, *hættlig* og hovedstavet *Hǫðr*. H er en frikativ konsonant uden fast artikulationssted (se ovenfor). Det betyder, at vokalkvaliteten bliver afgørende for, hvordan allitterationen fungerer. I dette tilfælde bliver vokalerne *a*, *æ* og *ǫ* afgørende for artikulationen. *A* er en kort lav bagtungevokal udtalt med urundede læber, *æ* er en lang lav fortungevokal med urundede læber, og *ǫ* er en lav bagtungevokal, som udtales med rundede læber. Der er derfor ensartethed mellem den frikative udtale, som varieres af vokalerne, hvor lydne bliver dybere i navnet *Hǫðr*, hvorved vokalkvaliteten bevæger sig fra bagtunge til fortunge og tilbage til bagtunge.

Den norrøne udgave har en b-alliteration i vers 5-6, hvor ordene *Baldrs* og *bróðir* er støtter for hovedstavet *borinn*. B tilhører hovedgruppen obstruenter, og er en klusil, som er udtalt labialt. Vokallydene er alle bagtungevokaler, som skifter fra den urundede *a* til den lange *ó* og videre til det korte *o*, hvilket laver en dyb vokallyd.

Oversættelsen har en b-alliteration i vers 5-6, hvor *balders* *bror* allittererer med b-lydene mellem de to vers. Derved minder det om den norrøne udgave, bortset fra at der kun er to ord som allitterer.

Den vokale alliteration i 7-8 vers består af ordene *Óðins*, *sonr* og *ǿinnættr*. Her er der vokalharmonie mellem *Ó*, *o* og *ei*. De første to vokaler *Ó* og *o* er begge lange rundede mellemhøje bagtungevokaler, mens *ei* er en lang urundet fortungevokal. Derved er der forskellig vokalkvalitet, da der sker en udvikling fra rundede til en urundet vokal, hvor de dog alle er lange.

I vers 7-8 er der flere alliterationer. Der er både en h-alliteration mellem *han* og *han*, men også en d-alliteration mellem *dag*, *da* og *dræbte*. Ud over alliterationerne er der en gentagelse af ens ord både i h-alliterationen, men også de enslydende ord i d-alliterationen *dag* ['dæʔ] og *da* ['da], hvor vokaludtalen for *dag* og *da* er lav og urundet, dog med en lille variation i tungestillingen mellem vokalerne, hvor der sker et løft af tungen fra [æ] til [a].

Sprogudvikling og oversættelse

Den norrøne alliteration i vers 1-2 er mellem ordene *Varð*, *meiði* og *þeims*. *Varð* (verða) er et verbum, der betyder blive/*vorde* ['vø:də] (ONP), som er et arveord fra dette (DDO). Infortissvækkelsen har betydet at a > e, mens a > o i fortryk. O er her en å-lyd som vor, og åbningen af o > å sker i den gammeldanske periode (Skautrup, 1968, s. 246).

Meiði (Meiðr) er et substantiv i maskulin form akkusativ, som betyder træ, stok eller stang (ONP). Ordet findes på dansk som substantivet *mede(r)* ['me:ðə], som er et arveord, og dækker over bøjlerne af træ/metal, som sidder under en seng eller en kælk (DDO). I det danske ord ses det, at diftongen -*ei* er monoftongeret til e, mens endelsen -*i* er ramt af infortissvækkelsen, hvor i > e.

Þeims er et maskulint pronomin i pluralis dativ, hvilket ses på -m endelsen, hvortil der også er et -s, som marker en genitivendelse. Spiranten *þ* bliver på dansk til d, hvilket den gør ved pronomenerne. Ordet henviser til henviser til *Meiði*.

I den danske oversættelse er der alliteration mellem *stammen*, *spinkel* og *så*. *Stammen* er et låneord fra middelnedertysk, som oprindeligt hed *stamme* (DDO). *Spinkel* er af ukendt oprindelse, men afledes af verbet *at spinke* (DDO). På norrønt bruges ordet *mær*, som kan oversættes med *spinkel*/*tynd* person, men også en jomfru/pige (ONP). Dette ord er arveord til det danske *mø* (DDO). Verbet *så* (*at se*) og er et arveord fra det norrøne *sjá* (DDO). På norrønt er imperativformen *sé* (ONP). Det norrøne ord har en aksenttegn ´, hvilket viser, at det er en lang vokal. Den lange vokal genfindes i gammeldansk, hvor verbet *se* er i flere versioner med dobbelt *e* som *see* og *seer* (Gammeldansk ordbog). Dobbeltskrivningen af lange vokaler afskaffes i 1871 (Jacobsen, 2018, s. 78).

Harmflaug, *hættlig* og *Hqðr* er den efterfølgende alliteration i den norrøne udgave. *Harmflaug* er et substantiv i nominativ feminin, som angives som et poetisk ord (ONP). Betydningen er *beklagelig* *Flyven* eller *baneful shaft* (ONP). Herved ses det, at de poetiske ord oversættes med oversætteres valg. Ordet er sat sammen af *harm* og *flaug*. *Harm* (harma) er et verbum, som betyder at begræde/ at være bedrøvet eller at gøre nogen bedrøvet (ONP). Det danske verbum *at harme*, er et arveord herfra (DDO), hvor infortissvækkelsen har betydet at a > e. *Flaug* er et substantiv, som henviser til flyvning/ noget flyvende eller en flugt (ONP).

Ordet *hættlig* er et adjektiv, som betyder farlig (ONP), mens *Høðr* er et egennavn som betegner den blinde gud Høder.

I det efterfølgende vers danner ordene *Baldrs*, *bróðir* og *borinn* allitterationen. *Baldrs* er et egenavn i genitiv, hvilket kan ses på endelsen -s. Det efterfølgende *bróðir* betyder *broder* (ONP). Dette ord er ramt af infortissvækkelsen, så i > e. Derudover er ordene næsten identiske ortografisk. Ordet *borinn* er en adjektivering af verbet *bera*, som betyder bringe. Når det antager den adjektive form *borinn*, betyder det dog *føde til verden*, hvor udtrykket *verda borinn* betyder *blive født* (ONP).

Den dansk oversættelse har to allitterationer i vers 5-6, hvor *Balders bror* binder versene sammen. *Snart* og *søn* står først og sidst i versene og laver en s-allitteration. *Snart* er et arveord fra norrønt, og *søn* er ligeledes. *Snart* kommer af *snarr*. *søn* kommer fra *sonr* (DDO). I ordet *søn* er vokalen åbnet fra o > ø, hvilket skyldes en lydåbning af vokalerne i den gammeldanske periode (Skautrup, 1968, s. 247).

I det efterfølgende vers er det kun ordet *ęinnættir*, som endnu ikke er blevet behandlet. Ordet er et adjektiv, som er sammensat af *ęin* og *nættir*. Det betyder *en nat gammel* (ONP).

Syntaks

I dette afsnit behandler jeg syntaksen i strofe 32. Jeg vil bruge vers 1, 2, 3, 7 og 8, som eksempler på syntaksen i den norrøne og danske udgave.

Den norrøne udgave af vers 1-3 ser således ud:

Varð	af	Meiði,	þeims	mær	sýndisk,	harmflaug	hættlig,
v/3.pers/ præt.	Præp.	Sb/sg/m/ akk/	pl/m/dat /+relativ partikel -s	adj	v/sg/pluskv am perfektum/r efleksivt	Sb/sg/f/nom	adj

Oversættelsen har en anden ledstilling, som ser således ud:

Af stammen	blev,	spinkel	så	den	ud,	en sorgens pil
s-----	v---	Sp-----	---	----	---	-----
		sp	v	s	v-	

I disse vers ser vi, at verbalet står som første led i den norrøne udgave. I den danske udgave står verbalet på 2. plads. For begge udgaver gælder det, at subjektet står til sidst i sætningen. Den danske oversættelse har *blev*, der er et kopulaverbum, som betegner, at *stammen* overgår til en anden tilstand (DDO). Derfor skal sætningen indeholde et subjekt og et subjektsprædikativ. I dette tilfælde ser jeg

stammen som subjekt, da jeg ser *en sorgens pil* som underordnet *Af stammen*, da *stammen* forudsætter *en sorgens pil*. Ud over dette står *Af stammen* som hovedsætningens 1. konstituent, hvilket er subjektets den mest brugte placering for subjektet (Kristensen, 2016, s. 28), mens prædikativet oftest er placeret efter verbalet (ibid., 50).

Den norrøne udgave har verbet *Varð* først i sætningen. *Męiði* er akkussativ, hvilket betyder, at dette ord er objekt for sætningen, subjektet er udeladt i denne sætning, og *harmflaug hættlig* fører tilbage til objektet som prædikativ for dette. Subjektet er ikke, som i danske sætninger, obligatorisk, hvilket verbet er (Haugen, 1995, s. 210-211). Denne sætning er en rammesætning, som indeholder verbalet og et objekt i akkussativ. I rammesætninger står verbalet altid først i sætningen (ibid., 222-223). Sætningerne adskiller sig dermed fra hinanden, da den danske sætning indeholder et subjekt mens den norrøne ikke gør. I subjektløse sætninger er der typisk ingen agens, hvorfor sætningen kan ses som upersonlig (ibid.)

I vers 7-8 er der en stor forskel i konstruktionerne mellem dansk og norrønt. Den norrøne udgave ser således ud:

sá	nam	Óðins	sonr	ęinnætttr	vega
Pron/dem	v/sg/præt.	Sb/sg/m/gen	Sb/sg/m/ nom	adj	v/sg/inf.

Den danske oversættelse er således:

Han	var	blot	en	dag,	da	han	dræbte
s	v	a	sp-	-----	a----	-----	-----
					k	s	v

I den norrøne udgave er verbet *nam* (nema) på 2. plads i annoteringen. Verbet betyder *at tage noget*, og har en betydning (ONP). Verbet *vega* står til sidst i sætningen i infinitiv, og det betyder *at dræbe/at tage hævn ved at dræbe* (ONP). Sætningen indledes med det demonstrative pronomener *sá*, som henviser til den foregående sætnings pronomener *Baldrs bróðir*. Dermed betyder sætningen, at han (Balders bror) tog hævn en nat gammel ved at dræbe Odins søn.

I den danske oversættelse er der fokus på Balders bror, som dræber, da han er en dag, hvor det dog ikke angives, at det er Odins søn som dræbes. Situationen bundner i et litterært tema, hvor brødre på skift dræber hinanden. Alle brødrene er Odins sønner. Høder, den blinde, dræber Balder, herefter dræber den én dag gamle Vale sin bror Høder (Jensen, 2020). Det norrøne adjektiv *ęinnætttr* bliver i den danske oversættelse til *blot en dag*, hvilket giver flere ord i sætningen.

Strofe 43

Geyr Garmr mjök fyr Gnipahelli, fęstr mun slitna, ęn freki rinna, fjölð vęitk fręða, framm sęk lęngra of ragna røk, rømm sigtíva. (Jónsson, 1932, s. 14)	Højt glammer Garm foran Gnipahulen, kæden vil briste, ulven løbe bort. Vældig vis er hun, men jeg ser videre mod de stærke stridsguders ragnarok. (Stavnem, 2018, s. 33)
---	---

Alliteration, assonans og lydbillede

I dette afsnit vil jeg se på allitterationerne i strofe 43. De er specielle i strofe 43, da de udgøres af konsonanterne g-f-f-r i den norrøne udgave, mens den danske udgave har konsonantiske allitterationer med g-b-v-s. I de første to vers er der overensstemmelse mellem allitterationerne i de to versioner. Den norrøne udgave har allitteration båret af støtterne *Geyr*, *Garmr* mens *Gnipahelli* udgør hovedstavet. I den danske udgave har allitteration mellem *glammer* ['glamə], *Garm* og *Gnipahulen*. Den norrøne g-allitteration har en stemt palatal lyd og g tilhører obstruentgruppen med klusil udtale, da den er i forlyd. G er speciel, da den både kan have klusil eller frikativ udtale (Haugen, 1995, s. 41). På dansk er g en obstruent, som har klusil udtale. De efterfølgende vokaler i allitterationen udgøres af den rundede difton ey, som er fortuneudtalt, det urundede a, som er en bagtungevokal og det urundede i, som er fortunevokal. Derved er der et vokalskifte fra fortune til bagtunge og tilbage igen, hvilket giver en kontrapunktisk effekt mellem de tre allitterationer. Den danske allitteration har a, a og i som vokaler, hvor de to a'er har den samme lyd. Vokalerne er urundede fortunevokaler, hvor tungestillingen går fra lav til høj i skiftet fra a til i.

Vers 3 og 4 i den norrøne udgave har allitteration mellem *fęstr* og *freki*. I dette tilfælde er den gængse rytme med to støtter og et hovedstav brudt, så der kun er en støtte og et hovedstav. F-allitterationen fortsætter i vers 5 og 6, hvor *fjölð*, *fręða* og *framm* udgør den næste enhed. F-lydene er frikativt udtalte med labial mundstilling, og f er ustemt i fremlyd (ibid., 43). Vokalerne i vers 3-4 er mellemhøje urundede fortunevokaler. I vers 5-6 er der et skift mellem ø, æ og a, hvor lyden går fra en rundet bagtungevokal til en urundet fortunevokal til en urundet bagtungevokal. Vokallydene er derfor kontrapunktiske. Versene 7 og 8 allitterer mellem ordene *ragna*, *røk* og *rømm*. Der er en r-

allitteration, som tilhører frikativerne, og derfor består af hæmmelyde. Vokalerne i versene er bagtungevokaler, som går fra de urundede a til de rundede ɔ. Konsonantlydene bevæger sig derfor fra en klusil udtalt lyd g til de frikative lyde f og r i de sidste 6 vers.

I den danske udgave er der allitteration mellem *briste* ['bʁɛsdə] og *bort* ['bɔ:d] i vers 3-4. B-lyden er en klusil obstruent, som er bilabialt udtalt. Vokallydene [ɛ] og [ɒ] giver et skift mellem den urundede fortungevokal [ɛ] og den rundede bagtungevokal [ɒ].

Allitterationen er mellem *vældig* ['vɛldi], *vis* ['viʃs] og *videre* ['viðʌʌ] i vers 5 og 6. Derved allitterer v-lydene med hinanden. Den er en stemt frikativ lyd. Ordene domineres af urundede fortungevokaler, og der skabes en assonanseffekt mellem i-lydene ordene *vis* og *videre*.

I vers 7 og 8 er der allitteration mellem *stærke* ['sdæɣg] *stridsguders* ['sdʁiðs, gu:ðʌs], som er hhv. det sidste og første ord i versene. Ordet *ragnarok* ['ʁɑwna, ʁʌg] har ligeledes en bogstavsrim i r'et, da der er tryk på *ragna* og *rok*. S og R er frikativer. Vokalspillet starter med [æ] som er en rundet fortungevokal, derefter kommer [i] som er en urundet fortungevokal og [u] som er en rundet bagtungevokal. Dette giver et skift fra fortunge til bagtungevokaler i s-allitterationen. I *ragnarok* skifter vokalerne også mellem fortunge og bagtungevokaler, hvor halvvokalen [w] skaber en runding af læberne, mens bagtungevokalen [ʌ] afslutter ordet med en dyb rundet lyd.

For den danske udgave gælder det, at der er en vekslen mellem klusilerne g og b i de første fire vers, som overgår til en frikativ udtalt lyd i de sidste fire vers med v og s-r-allitterationerne. Den norrøne har ligeledes en vekslen mellem klusile og frikative konsonanter.

Sprogudvikling og oversættelse

Den første allitteration er *Geyr*, *Garmr* og *Gnipahelli*. I den danske oversættelse er allitterationen *glammer*, *Garm* og *Gnipahulen*. Originalen og oversættelsen læner sig op ad enslydende ord, men der er dog forskelle. Selve egenavnene *Garmr* og *Gnipa* er oversat direkte, hvor den eneste undtagelse er, at r-endelsen på *Garm* er forsvundet. Ordet *Geyr* (*geyja*, *gey*) betyder at gø (ONP). Endelsen -r viser, at verbet knytter sig til *Garmr*, som er det efterfølgende led. Ordet har udviklet sig til dansk, så diftongen *ey* er blevet monoftongeret til *ø*. På gammeldansk findes verbet som *gøø*, *gø* og *giør* (Gammeldansk ordbog), hvilket viser at diftongen endnu findes i den gammeldanske periode, men er under afvikling. I den danske oversættelse bruges ordet *glammer*, som er et arveord fra norrønt, der oprindeligt hed *glama* (DDO). Fra norrønt til dansk er der sket det, at a > e med infortissvækkelsen. Ortografisk markerer dobbelt m, at m-lyden er kort, hvilket dog skrives ['glamə] på lydskrift, hvorved ordet minder om det norrøne. *Helli* (*hellir*) efterstilles *Gnipa* og er en betegnelse for en klippehule (ONP). I den danske oversættelse bruges *hulen*['hu:lə], og dette er et arveord fra det norrøne *hola*

(DDO). Ordet findes i flere variationer i *gammeldansk ordbog* heriblandt *holæ* og *hulæ* (Gammeldansk ordbog). I dette ord er $o > u$, hvilket skyldes en åbning af o i den gammeldanske periode (Frederiksen, 2018, s. 173). Vi ser ligeledes infortissvækkelsen ved $a > e$.

I vers 3-4 er der allitteration mellem *fęstr* og *freki*. Ordet *fęstr* betyder en slags reb, kæde eller lænke, hvormed noget er bundet (ONP). I dette tilfælde henviser det til fenrisulvens kæde, som er af sølv. På dansk findes adjektivet *fast* og verbet *fæste*, som afledes af det norrøne *fastr* og *festa* (DDO), disse ord minder semantisk og ortografisk om substantivet *fęstr* (ONP), da begge ord handler om at fastgøre sig til noget. I den danske oversættelse bruges *kæden* som oversættelse for *fęstr*. Ordet *kæde* er et låneord fra det middelnedertyske *kede* (DDO). *Freki* betyder ulv i dette tilfælde, og det bruges poetisk (ONP). Ordet er navnet på den ene af Odins to ulve, men bruges i dette tilfælde om Fenrisulven, som bryder sin kæde (Jónsson, 1932, s. 14). Det bruges poetisk, så allitterationen kan holdes. I den danske oversættelse bruges *ulven*. Dette er et arveord fra norrønt *ulfr*, og endnu tidligere det oldengelske *wulf* (DDO). Ordet har udviklet sig, så $f > v$, dette sker i den gammeldanske periode med spirantsvækkelsen, hvor det stemte f ind og udlyd udtales $[v]$ eller $[w]$ (Skautrup, 1968, s. 232-233). Endnu tidligere er det germanske w faldet bort foran vokalerne o og u , hvorfor ulv starter med u og orm med o (Karker, 1996, s. 32). Endelsen $-r$ som markerer nominativ bortfalder med forenklingen af kasussystemet.

I den danske oversættelse er der allitteration mellem *briste* $[ˈbʁɛsdə]$ og *bort* $[ˈbɔːd]$. *Briste* har norrønt, tysk og engelsk oprindelse, hvor det norrøne ord hedder *bresta* (DDO). Infortissvækkelsen har betydet at $a > e$, mens $e > i$ skyldes en åbning af i (Frederiksen, 2018, s. 172). *Bort* er et adverbium og et arveord fra norrønt, som kommer af det norrøne *burt*, *brott* eller *braut*. I forhold til *burt*, så har udviklingen betyder at $u > o$ på grund af åbningen af o i den gammeldanske periode, hvor o får en klang som $å$ (ibid., 173).

Fjǫlð, *fræða* og *framm* er støtterne og hovedstavet i den følgende allitteration. *Fjǫlð* betyder mængde af noget og er et substantiv (ONP). Det følgende *fræða* er et verbum, som betyder *at undervise* / *visdom* (ONP). Ordet *framm* er et adverbium, som har forskellige betydninger heriblandt *frem*, *mere* og *mest* (se fremst ovenfor). I oversættelsen er der allitteration mellem *vældig*, *vis* og *videre*. *Vældig* er et låneord der kommer af det middelnedertyske *weldich* (DDO). Her er $w > v$ og $e > æ$, mens endelsen *ich* er blevet til *ig*. Her er suffikset *-ig* ikke blevet ramt af infortissvækkelsen, da der er stærkt tryk herpå.

Vis kommer af det norrøne *víss*. Ordet er en afledning af verbet *vide*, som er et arveord afledt fra det norrøne *vita* (DDO). Oversættelsen harmonerer med ordet *vęitk* fra den norrøne udgave, som er

en sammentrækning af *veit ek*, hvor *veit* er en datidsform af *vita* (ONP). Infortissvækkelsen har betydet at $a > e$, mens klusilsvækkelsen har medført at $t > d$, hvoraf formen *vide* findes. Adverbiet *videre* har oprindelse i adjektivet *vid*, som er et arveord. Det kommer af det norrøne *víðr* og det oldengelske *wid* (DDO). I forhold til det norrøne ord, så er endelsen -r forsvundet men forsimplingen af kasus.

I vers 7-8 er der allitteration mellem *ragna*, *røk* og *rømm*, mens oversættelsen har allitteration mellem *stærke* og *stridsguders* og ordet *ragnarok*. Ragnarok er et egennavn, som på norrønt er delt i to ord. Adjektivet *rømm* (*rammr*) kan betyde stærk og vældig eller ram og bitter (Jonsson, 1863, s. 417). Det danske adjektiv *ram* er et arveord fra dette ord, hvilket betegner en skarp og bitter lugt eller en grov og barsk person (DDO). Det danske adjektiv *stærk* ['sdægg] er et arveord fra det norrøne *sterkr* (DDO, 2020). Her har lydåbningen af *e* betydet, at $e > æ$, hvilket sker i den gammeldanske periode (Skautrup, 1968, s. 247). Klusilsvækkelsen betyder at $k > g$, hvilket ses i den fonetiske gengivelse af ordet. *Stridsguders* er et kompositum mellem *strid* og *guder*. *Strid* er et arveord fra norrønt *stríð*, hvilket ortografisk minder om hinanden med undtagelse af brugen af *ð*, som ortografisk skrives med *d* i den gammeldanske periode. I en fonetisk udgave af ordet ['sdkɪðʔ] ses det bløde *ð* dog (DDO, 2020). *Guder* er et norrønt arveord fra *goð* / *guð* (DDO).

Syntaks

I dette afsnit vil jeg behandle to sætninger, som har en særlig syntaks. Det drejer sig om vers 1-2 og vers 5. Vers 1 og 2 ser således ud:

Geyr	Garmr	mjök	fyr	Gnipahelli
v/sg/præs/	Sb/sg/m/nom	adv	præp	Sb/sg/m/dat

Den danske oversættelse ser således ud:

Højt	glammer	Garm	foran	Gnipahulen
a	v	s	a-----	-----

De to udgaver er forskellige, da adverbialet er foranstillet verbet på dansk, hvor det på norrønt har en friere ledfølge, hvor adverbialet kommer efter verbalet og subjektet, som er markeret ved nominativ.

På norrønt er allitterationen betonet og resten af verset udgøres af ubetonede stavelser. Derfor er *mjök* og *fyr* ubetonede, mens *Gnipahelli* er den 3. betonedede stavelse, som fuldender allitterationen. I den danske version står *højt* først i verset og i umiddelbar nærhed til verbet, hvilket er modsat ordstilling i forhold til den norrøne ordstilling.

I vers 5 ser sætningen sådan ud på norrønt:

fjöld	veitk	fræða
Sb/sg/f/nom	v/sg/præt/refleksiv	v/sg/infinitiv

Oversættelsen lyder således:

Vældig	vis	er	hun
Sp-----	---	v	s

I den norrøne konstruktion er pronomenet *ek* refleksivt i verbet *veitk*, hvor pronomenet *hun* i den danske udgave er efterstillet verbet. Der er her forskel på det pronomen som anvendes, men den norrøne udgave har også en verbalfrase *veitk fræða*, hvor den danske udgave bruger kopolaverbet *er*. Den danske allitteration står forrest i vers 5, hvor den udgøres af *Vældig vis*, mens den i den norrøne udgave udgør starten og slutningen af vers 5. Subjektsprædikativet *vældig vis* står i denne sætning forrest, hvilket er en sjælden position for dette led (Kristensen, 2016, s. 51). I vers 6 indledes den norrøne udgave med *framm*, som er hovedstav for allitterationen, mens oversættelsens hovedstav først kommer til sidst i vers 6 med ordet *videre*. Det betyder, at der kommer en lang pause imellem allitterationen, hvorved den taber noget af sin rimvirkning.

Strofe 66

Þar kómr hinn dimmi dręki fljúgandi, naðr fránn neðan frá Niðafjöllum; berr sér í fjöðrum — flýgr völl yfir — Níðhoggr nái; nú mun hann sökkvask. (Jónsson, 1932, s. 20)	Dér kommer den mørke drage flyvende, glinsende, nede fra Nidefjeldene. Nidhug, med lig lastet i fjerene, susende over sletten. Nu vil hun synke. (Stavnem, 2018, s. 39)
--	---

Allitteration, assonans og lydbillede

I denne strofe er der d-n-f-n-allitteration i den norrøne udgave, mens den danske oversættelse har en d-n-l-s-allitteration.

Den norrøne version har allitteration i 1. og 2. vers mellem *dimmi* og *dręki*. Dette er en allitteration som bygger på d-lyden, som tilhører obstruenterne og er en stemt klusil. I versene er der yderligere en i-asonans, som giver en rimvirkning mellem ordene. Denne i-asonans er i de sidste

fire ord i versene *hinn dimmi dręki fljúgandi*, hvoraf de tre sidste har endelsen -i. I den danske oversættelse er der allitteration mellem *Dér*, *den* og *drage*. Rimvirkningen er ligeledes en d-allitteration, som dog på dansk er en ustemt klusil. I den danske udgave er der overensstemmelse mellem udlydene i *mørke*, *drage* og *flyvende* som alle slutter med et e, som i dette tilsælde udtales med [ɔ]. Denne lyd er dog markant anderledes end i-lyden fra den norrøne udgave, da accentforskydningen har betydet, at trykket på infortisvokalen på dansk er svagere end på norrønt. I-lyden er en høj fortunegevokal, mens [ɔ] er en lav bagtungevokal. [ɔ]-lyden er gennemgående gennem hele strofen som udlyd, og den findes i alle vers undtagen det femte.

I vers 3 og 4 er allitterationen i ordene *naðr*, *neðan* og *Niðafjöllum*. Det er en n-allitteration, og n er en stemt nasal sonorant lyd. Vokalspillet i denne konstruktion har en lav bagtungevokal i første ord *a*, hvorefter den stiger i lyd med en mellemhøj midttungevokal *e* for til sidst at have en høj fortunegevokal *i*. Derved får allitterationen en skalaagtig effekt som går fra lav til høj og tilsvarende fra bagtunge til fortunegevokal. Den danske oversættelse har en n-allitteration som går fra vers 3-6, hvor *nede Nidefjeldene* og *Nidhug* allittererer med en nasaleret sonorant lyd *n*. I denne konstruktion er der ikke den samme skalaagtige vekslen mellem vokalerne, men der er dog en i-asonans mellem *Nidefjeldene* og *Nidhug*. Orddelene *ned* og *nid* er kommutationspar, hvor *e* og *i* er kommutable (Heger, 2005, s. 11).

Fjǫðrum og *flýgr* udgør allitterationen i vers 5-6. I dette vers kan det være en overvejelse værd, om *fjöllum* fra det 4. vers er en del af allitterationen og udgør en af støtterne. F-lyden er en obstruent, som udtales frikativt. Allitterationen har to støtter, hvis *fjöllum* regnes med, som har sammenfald mellem flere bogstaver i forlyd *ffj* og udlyden *um*. Hovedstavet er *flýgr*, som har en vokal *y* som er en rundet fortunegevokal med høj tungestilling. Denne vokal harmonerer med den mellemhøje difton *jɔ*, som er en bagtungedifton, der udgøres af halvvokalen *j* og vokalen *ɔ*, der er en lav rundet bagtungevokal. Der er grund til at antage, at *fjöllum* burde regnes med som støtte, da allitterationens funktion kan være at indikere hvilke dele af teksten som hører sammen (Arnason, 2007, s. 84), hvorfor forbindelsen kan indikere en kohæsion imellem versene.

I oversættelsen er der også de versoverskridende assonanser, som vist ovenfor, men også en allitteration mellem *lig* ['liʔ] og *lastet* ['lasdɔ], som har den stemte sonorante *l*-lyd efterfulgt af en høj urundet fortunegevokal og en lav urundet fortunegevokal.

I vers 7-8 er den norrøne allitteration mellem støtterne *Niðhoggr*, *nái* og *nú*. Det er en n-allitteration som ovenfor, hvor vokalkvaliteten er *i*, *ɔ*, *ái* og *ú*. I dette tilfælde er der overvejende vokallyde med høj tungestilling, og læbestillingen skifter mellem urundet – rundet – urundet – rundet,

hvilket giver en kontrapunktisk vekselvirkning mellem vokalerne. I den danske oversættelse er der allitteration mellem *susende* ['su:sənə], *sletten* ['slɛdə] og *synke* ['sɔŋgə]. Det er en s-allitteration. S-lyden er en ustemt frikativ lyd. Vokallydene i fortisstavelsen skifter fra rundet bagtungevokal til urundet fortunge og tilbage til rundet bagtunge, hvilket skaber en kontrapunktisk lydvekslen mellem allitterationerne, som imiterer den norrøne allitterations vokallyde.

I strofen ses det, at det norrøne lydbillede er sat sammen af to allitterationer, som tilhører obstruenterne og to som er sonoranter. Versene krydser, så strofen starter med en klusil, derefter en stemt nasal sonorant, en frikativ og en stemt nasal sonorant. Der er vokalharmoni i allitterationerne, hvor der både er assonans og skalaspil i vokalerne lyd.

Den danske udgave består allitterationerne af en klusil obstruent, en stemt sonorant, en lateral sonorant og en frikativ obstruent. Derved har verset de samme lydenheder som den norrøne udgave, dog er de ikke krydsende, som i den norrøne metrik. Vokallydene er ikke på samme måde som den norrøne udgave i harmoni, bortset fra i de sidste to vers.

Sprogudvikling og oversættelse

I dette afsnit vil jeg se på ordvalget og det norrøne sprog strofen. De første ord som jeg vil undersøge, er *dimmi* og *dręki*. *Dimmi* (dimmr) er et adjektiv, som lægger sig til *dręki*. Ordet betyder mørke, grufuld eller uhyggelig (ONP). Det danske ord *dæmre* kommer fra det tyske *dämmern*. *Dæmre* betyder, at noget lysner, men har rod i det tyske, som betyder mørke (DDO). Det norrøne adjektiv, har betydningen, at noget bliver mørkt. Det har en form, som hedder *dimmri*, hvilket på mange områder ligner det danske *dæmre*, dog med den undtagelse at i > æ.

Dręki betyder drage (ONP). *Drage* er hovedstavet i den danske udgave, og det er et arveord fra græsk *drakon* (DDO). Det går derved længere tilbage end det norrøne sprog, som også må have sit ophav i det græske *drakon*. Det danske ord har undergået den ændring, at k > g, hvilket sker i den gammeldanske periode med klusilsvækkelsen. Udtalen af g i drage har udviklet sig yderligere, og bliver udtalt som en halvvokal [w] efter bagtungevokalen a, hvilket ses i den fonetiske ortografi ['dʁa:wə]. Dette sker med spirantsvækkelsen, hvor spiranten [q] udvikles til [w] (Skautrup, 1968, s. 234-235). Den danske oversættelse bruger *Dér* og *den* som allitteration. *Dér* er adverbialt arveord, som har slægtskab med þar (DDO). Udviklingen af sproget har betydet, at spiranten þ > d i pronominer og adverbier (Skautrup, 1968, s. 252). Vokalen har ændret sig, så a > e.

Den er en artikel, som findes på norrønt som þann (DDO). Dette ord har gennemgået den samme udvikling som ovenstående. I den norrøne udgave er artiklen *hinn* brugt. Dette ord bruges

demonstrativt foran et adjektiv (ONP), hvilket i dette tilfælde er foran *dimmi*. Derved får den norrøne udgave både d-allitteration og en i-assonans, hvor den danske udgave har allitterationen med d.

I de efterfølgende vers bruges ordet *naðr*. Dette ord henviser til dragen og betyder firben, slange eller øgle (ONP). Den anden støtte *neðan* er et adverbium, som betyder nedefra (ONP). *Niðafjöllum* er et egenavn, hvor *fjöllum* (fjall) er betegnelsen for et fjeld (ONP).

I den danske oversættelse er der også allitteration mellem *nede fra* og *Nidefjeldene*. Her er det bemærkelsesværdigt, at oversætteren har delt nede og fra, da det danske adverbial *nedefra*, kan skrives i et ord (DDO). Ordet *neden* findes også på dansk, og det er et arveord fra det norrøne *neðan*. Her ses det at a > e, som følge af infortissvækkelsen.

Det efterfølgende *fjǫðrum* (fjǫðr) betyder fjer (ONP). Det danske ord *fjer* [ˈfjɛʁ] er et arveord fra det norrøne. Udviklingen har betydet, at ð er assimileret, mens ǫ > e. *Flýgr* (fljúga) er et verbal, som betyder at flyve. Her er udviklingen sådan, at den lange diftong jú > y, hvilket sker i den gammeldanske periode (Skautrup, 1968, s. 249). Der sker ligeledes en klusilsvækkelse og senere spirantsvækkelse, så g udvikler sig videre til v efter fortunegevokalen y, denne udvikling er specifik for dansk (Frederiksen, 2018, s. 156). I oversættelsen er ordene *lig* og *lastet* allitterationen. *Lig* er et arveord fra norrønt og kommer af *lík* (DDO). Ordet har ændret sig, så k > g, hvilket skyldes klusilsvækkelsen. *Lastet* har ikke en angivelse af ophav i ordbogen (DDO). Substantivet *en last* af betydningen gods, er et låneord fra middelnedertysk *last* og er kommet til det danske sprog i middelalderen (DDO).

Den næste allitteration indledes af egenavnet *Niðhogggr*. På dansk er det oversat med Nidhug, som er navnet på en specifik drage. Her er endelsen -r forsvundet med forsimpligen af kasus, og g er svundet. Vokalen ǫ er blevet til u. Ordet *nái* (nár) er et substantiv, som betyder lig eller kadaver (ONP). Endelsen i viser, at ordet står i pl. akkusativ. *Nú* er et adverbial, som betyder nu (ONP). Oversættelsen har ordene *susende*, *sletten* og *synke* som allittererende effekt. *Susende* er et verbum og et låneord, som stammer fra tysk *sausen* eller svensk *susa*. Det betegnes som et lydefterlignende ord, og efterligner vindens hvislende lyd (DDO). *Sletten* er et arveord fra norrønt. Det kommer af *slétta* (DDO). I forhold til det norrøne ord ses det, at infortissvækkelsen har bevirket at a > e. Ordet *synke* er ligeledes et arveord, som i dette tilfælde har rod i *sökkva* (DDO). Ordet har undergået flere forandringer. Bogstavet ø > y, som dog udtales ø [ˈsøŋgə]. Forbindelsen kkv bliver til nk, som på grund af klusilsvækkelsen udtales ŋg, mens infortissvækkelsen betyder, at det danske ord får den trykssvage [ɔ] som endelse.

Syntaks

I dette afsnit vil jeg beskrive syntaksen i vers 66. Jeg vil have fokus på de vers, hvor syntaksen er anderledes mellem originalen og oversættelsen. I vers 1-2 er syntaksen ens, da ordene og ordstillingen er oversat direkte. Oversættelsen af vers 3-7 har dog nogle punkter, som jeg vil fokusere på, hvorom vers 1-2 danner grundlag for beskrivelsen af vers 3-4:

Þar	kømr	hinn	dimmi	dręki	Fljúgandi,	naðr	fránn	neða n	frá	Niðafjöllu m
ad v	v/ 3.per /sg/ præs	art	adj	Sb/m/ nom	SB/sg /m/ nom	Sb/sg/m/ nom	Sb/sg/m/ nom	adv	ad v	Sb/n/dat

En annotation af den danske sætning kan se sådan ud:

Dér	kommer	den	mørke	drage	Flyvende,	glinsende	nede	fra	Nidefjeldene
fs	v	s---	-----	-----	a-----	Sp-----	a----	---	-----

I den danske sætning er det foreløbige subjekt *Dér*, da det peger på den mørke drage, som er subjekt for sætningen. Dragen *kommer*, hvilket er en verbalet i sætningen, mens *flyvende* kan ses som et simpelt adverbial, som beskriver måden hvorpå dragen kommer. *Glinsende* betegner det dragen *er* og derfor bliver prædikativ til subjektet (Kristensen, 2016, s. 82; 216).

I den norrøne udgave er substantiverne i nominativ *fljúgandi*, *naðr* og *fránn* brugt efter substantivet *dręki*, som står i nominativ. Disse substantiver betyder flyvende, firben og slange, og de henviser alle til dragen, og bliver prædikativer til denne. Den danske og den norrøne sætning er identiske i ordsdtilligen, men prædikativerne i den norrøne udgave består af substantiver i nominativ, mens det danske prædikativ er ordet verbalet i præsens participium *glinsende*, og verbet *flyvende*, der også er i præsens participium, kan annoteres som et adverbial, da det lægger sig til verbet *kommer*.

Analyse af Lokasenna

I dette afsnit vil jeg analysere strofe 13, 32, 42, 61.

Strofe 13

Jós ok mækis munt æ vesa þeggja vanr Bragi, ása ok alfa, es hér inni eru, þú est við víg varastr. (ok skjarrastr við skot). (Jónsson, 1932, s. 103)	”Heste og armringe, for altid vil du mangle begge dele, Brage, du af alle aser og alfer herinde viger helst for vold, skræmmes lettest af skud (Stavnem, 2018, s. 175)
--	---

Alliteration, assonans og lydbillede

I dette afsnit vil jeg beskrive allitterationen i strofe 13. Allitterationen findes i versene 1-2, 3, 4-5 og 6 i den norrøne udgave. I forhold til *fornyrðislag*, så binder den kun fire vers sammen, og den er mindre stringent i forhold til at indeholde støtter og hovedstav. I vers 1-2 har allitteration mellem *mækis* og *munt*. Konsonanten *m* er nasaleret og labialt udtalt og tilhører sonoranterne. Vokalerne i allitterationen er *æ*, som er en lav urundet fortungevokal, og *u* er en høj urundet bagtungevokal. Derved skaber *m*-lyden et konsonantrim, mens vokalerne skaber en kontrapunktisk effekt, som går fra lav til høj og fra fortunge til bagtunge. I versene er der fire betonedede ord, *Jós*, *mækis*, *munt* og *vesa*. Ordene har betonet stavelse i forlyd med vokalerne *ó*, *æ*, *u* og *e*. Dermed skifter vokalerne kvalitet mellem det rundede *ó*, som er en bagtungevokal med mellemhøj tungestilling, det urundede *æ* der er en lang fortungevokal med lavtungestilling, det korte rundede *u*, en bagtungevokal med høj tungestilling og det lange urundet *e*, som er en fortungevokal med mellemhøj tungestilling.

I den danske udgave er der en allitteration mellem *armringe* og *altid*. Udtalen af *a* er forskellig i de to ord, hvilket ses i en fonetisk gengivelse af ordene [*ʰaʲm, æŋə*] og [*ʰalʲ, tiðʲ*]. Begge er lave fortungevokaler vokaler. Der er også assonans i øjerim med *i*, hvilket kommer til udtryk i ordene *armringe*, *altid* og *vil*. Her er *i*-lyden forskellige i alle tre ord; ring [*ʰæŋə*], vil [*ʰvel*] og altid (se ovenfor).

Fulddinjen i vers 3 indeholder en b-allitteration bestående af *þeggja* og *Bragi* på norrønt og *begge* og *Brage* på dansk. Allitterationerne er med klusilen *b*, men der er forskel i udtalen af *b*, da den er stemt på norrønt (Haugen, 1995, s. 41), mens den er ustemt på dansk (Heger, 2005, s. 99). I den

norrøne udgave ender *beggja* på forbindelsen *ja*, hvor det efterfølgende *Bragi* også indeholder a, hvilket skaber en a-asonans. Den danske udgave har endelse på -e [ɔ]. Dette skaber også en ensartet lydklang imellem ordene.

Versene 4-5 har vokalisk allitteration mellem *ása*, *alfa*, *inni* og *eru*, mens den danske udgave har en a-allitteration/asonans mellem *alle*, *aser* og *alfer*. A-lydene i *ása* og *alfa* er veksler fra den rundede *á* til de lave urundede bagtungevokaler *a*, mens i-lydene i *inni* er høje urundede fortungevokaler. Derved er vokalerne kontrapunktiske, og skifter fra lav til høj tungestilling og fra bagtunge til fortunge. Ordet *eru* består af en mellemhøj urundet fortungevokal og en høj rundet bagtungevokal. I den danske udgave er der en assonans mellem a'erne, hvor alle ['alə] og alfer ['alʔf] korresponderer lydmæssigt, mens aser ['æ:sə] har en højere vokallyd i forlyden. Aser og alfer korresponderer også lydmæssigt i endelserne -er hvilket binder ordene sammen på tværs af hinanden.

I det afsluttende vers er der allitteration mellem *við*, *víg* og *varastr* i den norrøne udgave, mens allitterationen er *viger* ['vi:ə] og *vold* ['vʌlʔ] i den danske oversættelse. Dette er en v-allitteration, som er en frikativ lyd, som er udtalt labiodentalt (Heger, 2005, s. 99). De efterfølgende vokaler til den norrøne allitteration er det korte *i* og det lange *í* og det korte *a*. Derved er der et skifte mellem lange og korte vokaler, og imellem for- og bagtungevokaler. Den danske udgave har et skifte mellem [i] og [ʌ], hvilket også er mellem en urundet for- og en rundet bagtungevokal.

Sprogudvikling og oversættelse

I dette afsnit vil jeg se på de ord, som allitterationerne består af i den norrøne og danske udgave. Det første ord er *mækis* (mækir). Dette er et substantiv, som betyder sværd (ONP). I kommentaren til den norrøne udgave anføres det dog, at det korrekte ord er *arm bauga*, hvilket er en overførsel fra forrige strofe (Jónsson, 1932, s. 13). *Arm bauga* betyder armringe, og det bruges om en hellig ring eller et betalingsmiddel udformet som en guldring (ONP). *Munt* (munu) er et verbal, som betyder noget man vil gøre (ONP). Det danske verbal *monne* er et arveord fra *munu*. Verbet bruges højtideligt, dog bruges adverbialt *mon* i hverdags sproget (DDO). I verbalet *monne* har udviklingen betydet at u > o hvilket sker med åbningen af o i den gammeldanske periode, som dog åbner sig til en å-lyd, hvilket ses i en fonetisk fremstilling af ordet ['mønə], hvor [ɔ] er tilsvarende vokallyden i mund (Frederiksen, 2018, s. 173). I den gammeldanske periode skrives ordet *mune* og *munde* (Gammeldansk ordbog). I perioden bliver forbindelsen *nd* assimileret til *nn* på grund af den ovenstående vokalförändring (Skautrup, 1968, s. 253). Endelsen u > e skyldes infortissvækkelsen.

I den danske udgave var allitterationen *armringe* og *altid*. Armringe er et kompositum mellem *arm* og *ring*, som begge er arveord fra norrønt. Arm kommer af det norrøne *armr* (DDO). Her ses

det, at endelsen *-r* er faldet bort på dansk som følge af kasussammenfaldet, hvor $r > 0$. Ring kommer af *hringr* (DDO). I dette ord bortfalder *h* foran *r* i den olddanske periode (Skautrup, 1968, s. 131). Det ses ligeledes, at *r* er faldet bort som endelse. Ordet *altid* er en sammenblanding mellem lån og arveord. Det er en sammensætning mellem *al* og *tid*, som har fundet inspiration i det middelnedertyske *alletit*. Ordene *al* og *tid* er dog arveord fra norrønt (DDO). Altid (altith) findes bl.a. som *al tiith*, *al thyt*, *altide* og *altiith* (Gammeldansk ordbog), hvor både sammentrækningen og adskillelsen mellem ordene ses.

Fra vers tre vil jeg behandle ordene *beggja* og *Bragi*, som er direkte oversat med *begge* og *Brage*. I ordet *begge* er endelsen $a > e$, ligesom endelsen $i > e$ i *Brage*. Dette skyldes infortissvækkelsen. *Beggja* kommer oprindeligt fra ordet *báðir*, og er en genitiv pluralis udgave af dette (DDO).

I det efterfølgende vers er der rim mellem *ása* (*áss*) og *alfa* (*alfr*) som er direkte oversat med *aser* og *alfer*. I dette tilfælde ser vi igen infortissvækkelsen og pluralisendelsen *-r* på de danske ord, hvor disse norrøne ord har *a* som genitiv pluralismarkør. Det afsluttende vers har *v*-allitteration mellem de tre på hinanden følgende ord *við*, *víg* og *varastr* i den norrøne udgave, mens den danske udgave har *viger* og *vold*. Ordet *við* (*viðr*) er en præposition, som betyder *ved*, *hos* eller *i nærheden af* (ONP). Den danske præposition *ved* er et arveord fra dette ord (DDO). I den danske udgave er $i > e$, hvilket skyldes en lydåbning af *i* (Skautrup, 1968, s. 247). Substantivet *víg* betyder kamp, drab eller strid. *Varastr* er en form af verbet *vara*, som betyder advare, påminde, varsle eller vogter sig (ONP). På dansk findes udtrykket *at vare sig*, hvor verbet *vare* er et arveord fra det norrøne *vara* (DDO). Det er en afledning af adjektivet *var*, som betyder at blive opmærksom på noget. Ordet betegnes som gammeldags (DDO). *Viger* (*vige*) er et arveord fra det norrøne *víkja* (DDO). I ordet er $k > g$ på grund af klusilsvækkelsen, mens endelsen $a > e$ skyldes infortissvækkelsen. Ordet *vige* udtales [*ˈvi:ə*] med diftongen [*i:ə*] og uden *g* (ibid.,) (Skautrup, 1968, s. 229). Det allittererende ord *vold* er et substantiv, som stammer fra norrønt, hvor det findes som *vald* (DDO). Udviklingen har her betydet at $a > o$, som udtales med rundede læber, hvilket skyldes at den lange vokal *a* blev rundet og lydforbindelsen *ald* blev til *old* udtalt som *å* (Skautrup, 1968, s. 245).

Syntaks

I dette afsnit vil jeg beskrive syntaksen i strofen. Jeg vil bruge vers 1-3 og vers 6, som eksempel på forskellene mellem norrønt og dansk.

I vers 1-3 kan syntaksen annoteres således i den norrøne og danske udgave:

Jós	ok	mækis	munt	æ	vesa	beggja	vanr	Bragi
Sb/sg/m/ gen	k	Sb/sg/m /gen	v/2.pers/sg/ præs	adv	v/2. pers/sg/ præs	pron/pl/ gen	adj	Pron/sg/m /nom

Heste	og	Armringe,	for	altid	vil	du	mangle	begge	dele,	Brage
o-----	---	-----	a---	-----	v--	s	v-----	o-----	-----	s-----

I den danske oversættelse ses det digteriske sprog, da placeringen af led ikke følger den normale sætningskonstruktion. Objektet står først i sætningen, hvilket er en sjælden placering for objekter (Kristensen, 2016, s. 43). Det adverbelle led *for altid* er placeret før verballeddet, hvilket ikke betegner en normal sætningskonstruktion, da verbalet normalt står som andet led i en sætning. Leddet tilhører ikke objektet, da det ikke siger noget om objektet, men noget om tiden, hvilket betegner tidsadverbier. *Begge dele* fører tilbage til objektet, men er en del af objektet som kan være et ekstraponeret led (Kristensen, 2016, s. 102-103), som på pleonastisk vis udpensler objektet. Det efterstillede Brage er ligeledes en ekstraponering, som specificerer, at det er Brage, som tiltales med pronomenet *du*.

I den norrøne sætning står flere led i genitiv. Genitiven er i nominal brug, hvor leddene i genitiv står som direkte objekter for sætningen, som står i relation til *Bragi* som er i nominativ (Haugen, 1995, s. 266). Ledstillingen er identisk med den danske, men den danske oversættelse har fået nogle ekstra ord.

Den afsluttende sætning i den norrøne version ser således ud:

þú	est	við	víg	varastr
Pron/nom	v/sg/2. pers/præs	præp	s/sg/n/akk	adv/2. pers/superlativ

Verset ser således ud på dansk:

(du)	viger	helst	for	vold
s	v	a	v	o

I den norrøne sætning sker der en gradbøjning af vara, hvilket ses på endelsen *-str*, som viser en superlativform (Haugen, 1995, s. 139). Verbet est (vera) står på 2. plads i sætningen, hvilket det også gør i den danske sætning, som bruger subjektet fra vers fire (du). Den norrøne sætning gentager dette du. Den norrøne sætning kan drage nytte af de tre sidste ord, som alle starter på v, hvorimod den danske sætning får adverbialet *helst* og verbalfrasekomponenten *for* ind imellem allitterationen.

Strofe 32

Þegi þú Fręyja, þú est fordæða ok męini blandin mjøk, síz þik at brœðr þínum stóðu blíð ręgin ok myndir þá Fręyja frata. (Jónsson, 1932, s. 106)	”Hold mund, Freja! din fæle heks, fuld af gift og galde, da blide guder fandt dig sammen med din bror, kom du til at fise, Freja.” (Stavnem, 2018, s. 180)
--	--

Allitteration, assonans og lydbillede

Allitterationen i dette afsnits første vers består af ordene *Þegi*, *þú* og *þú* og *Fręyja* og *fordæða*. Der er en vekslen mellem den ustemte *Þ*-lyd, som er en klusil obstruent, mens f-allitterationen er en ustemt frikativ obstruent. Derved starter begge vers med klusiler og ender med ustemte frikative lyde. Det er bemærkelsesværdigt, at begge f-allittererende ord ender på a, hvorfor udlyden også danner en enderimseffekt mellem versene. I den danske udgave er der allitteration mellem *Freja* og *fæle*. Her er det også en ustemt frikativ lyd, som skaber et lydbillede. Der er ligeledes en overensstemmelse mellem vokallyden i *fæle* [ˈfɛːl] og *heks* [ˈhɛɡs], som giver en assonans mellem vokalerne [ɛ] i forlyd.

I den efterfølgende fulmlinje er der allitteration mellem *męini* og *mjøk* og *gift* og *galde* i fulmlinjen. Den danske oversættelse overskrider dog denne, da *guder* i den efterfølgende linje også allitterer. M-allitterationen er en sonorant stemt nasal udtale, mens g-allitterationen er en obstruent som er udtalt ustemt og klusilt. Vokalspillet i den danske udgave skifter mellem *i*, *a* og *u*, hvilket er et skift fra en høj til en lav urundet fortungevokal over til en høj bagtungevokal, som er rundet, hvilket skaber en kontrapunktisk effekt, som fordeles på tre vokaler. Den norrøne udgave har diftongen *-ęi* og forbindelsen *-jȝ*, hvor diftongen er en urundet fortunge forbindelse og *ȝ* er en rundet

bagtungevokal, som har den høje urundede halvvokal *j* foran. Derved sker der et skrift fra fortunge til bagtungevokaler i allitterationens vokallyde.

Vers 4-5 har allitteration mellem ***pik*** og ***pínum*** og ***bræðr*** og ***blíð*** i den norrøne udgave. Som i det første vers er der allitteration med en *p*-lyd, som i dette tilfælde er efterfulgt af en høj urundet vokal *i*. B-allitterationen udgøres af den stemte klusil *b*, som er efterfulgt af vokalerne *æ* og *í*, som begge er lange fortungevokaler, der er hhv. lav og høj. Derved er vokallyden mellem disse to allitterationer kontrapunktisk i forhold til deres tungestilling. Stavnems udgave har allitteration mellem ***blide*** og ***bror*** og mellem ***da***, ***dig*** og ***din***. Dette skaber en d- og b-allitteration, hvor *d* og *b* er ustemte klusiler, som begge udtales forrest i munden, dog hhv. bilabialt og alveolært. De efterfølgende vokaler er en lav urundet a-lyd, tre urundede høje i-lyde, som alle er fortungevokaler og en mellemhøj rundet bagtungevokal *o*. Der sker derved et kontrapunktisk skift mellem lave og høje vokaler med samme læbestilling til en afsluttende rundet høj vokallyd udtalt fra bagtungen.

I den afsluttende fulddelinje i vers 6 er der f-allitteration i den norrøne og danske udgave mellem ordene ***Frēyja*** og ***frata*** på den ene side og ***fise*** og ***Freja*** på den anden. I den norrøne udgave er der overensstemmelse mellem forlyden *fr*, som efterfølges af diftongen *-ey*, som er en høj fortungediftong og derefter den lave a-lyd, som er en urundet bagtungevokal. I den danske udgave skifter vokalelydene mellem den høje i-lyd overfor halvvokaldiftongen *ej*, som slutter på den høje fortungevokoid *j* (Heger, 2005, s. 89-90).

Sprogudvikling og oversættelse

I dette afsnit vil jeg se på de allittererende ord, som bruges i den norrøne udgave og i oversættelsen. I den norrøne udgave er ***Þegi*** (***Þegja***) det første allittererende ord. Ordet er et verbum, som står i præsens og betyde *at tie* (ONP). *Tie* er arveord fra denne form, og udviklingen har betydet, at spiranten *þ* > *t*, hvilket sker oftest. Der sker ligeledes en lydlukning under palatale omgivelser, hvor *e* > *i* (Skautrup, 1968, s. 247). *Tie* har bortfald af *g*, hvilket skyldes spirantsvækkelsen, som betyder at spiranten *g* bortfalder efter *i*, der er en fortungevokal (Karker, 1996, s. 40). Infortissvækkelsen betyder at endelsen *i* > *e*. I pronomenet ***þú*** bliver *þ* > *d* (th). Denne udvikling finder sted i den gammeldanske periode, hvilket ses i den gammeldanske seddelsamling, hvor *du* bl.a. findes i formen *thu*, *du* og *thw* (Gammeldansk ordbog), hvor forbindelsen *th* > *d* i løbet af perioden.

Frēyja er et egennavn. I den danske oversættelse har Stavnem skrevet det *Freja*. Dette skyldes et valg truffet af forfatteren snarere end en sproghistorisk udvikling (Stavnem, 2018, s. 15). Ordet ***fordæða*** er et substantiv i hunkøn, som betyder trolddom særligt brugt om person som udøver trolddom eksempelvis en heks (ONP). Ordet ***Heks*** indgår i en assonans i den danske udgave. Det er

et låneord fra det tyske *hexe*, som dog har aner tilbage til det norrøne, da det oldhøjtyske *hag(a)zuz* har forbindelse til det norrøne *hagthursa* som er betegnelsen for en jættekvinde (DDO).

Fæl som allitterer med *Freja* er beslægtet med det norrøne *fælinn* som betyder sky/frygtsom (DDO). Det norrøne verbum *fæla*, som betyder at forskrække eller at skræmme, har også ligheder med ordet, både semantisk og ortografisk (ONP). I gammeldansk ordbog findes adjektivet *fæl* i to kilder skrevet *feel* og *fæll* (Gammeldansk ordbog).

I vers 3 er ordet *męini* (mien) et substantiv i intetkøn, som betyder en skade/mén eller en form for legemsskade (ONP). Det danske substantiv *men* er et arveord herfra, hvor man kan se monoftongeringen af diftongen *ie > e*. *Mjok* er et adverbium, som betyder *meget*. Ordet *gift* er et låneord fra tysk. *Galde* er et arveord fra norrønt, som kommer fra *gall*. I den gammeldanske periode staves ordet med *ll*, hvor endelsen *-e* i nogle tilfælde skrives med *æ*, som *gallæ*. Enkelte steder skrives ordet *galdæ* (Gammeldansk ordbog).

Vers 4 og 5 har allitteration mellem *þik* og *þinum* og *bræðr* og *blíð*. Ordet *þik* er akkusativformen af *þú*, hvilket svarer til det danske *dig*, som er arveord efter dette. Her er udviklingen af *þ > d*, og *k > g*, hvilket skyldes klusilsvækkelsen. *Þinum* er et possetivt pronomen. Substantivet *bræðr* (brodir) betyder bror (se ovenfor). *Blíð* (blíðr) er et adjektiv, som betyder blid (ONP). Begge ord er direkte oversat, og de er arveord til de danske ord blid og bror.

Den afsluttende fulmlinje har ordet *frata* i den norrøne version. Dette er en poetisk form af verbet *freta* som betyder at slippe en vind/fjerte. Den danske oversættelse har *fise* som infinitiv verbum. Dette er et arveord fra det norrøne ord *fisa*. Infortissvækkelsen har betydet at endelsen *a > e*.

Syntaks

I dette afsnit vil jeg behandle syntaksen i vers 32. Jeg vil behandle vers 2-3 og 4-6.

Den norrøne udgave har følgende syntaks i vers 2-3:

þú	est	fordæða	ok	męini	blandin	mjok
Pron/2. pers/nom	Vb/2. pers/præs	Sb/sg/f/nom/	k	Sb/sg/f/dat	Sb/sg/n/nom/	adj

Den danske udgave har denne:

[som]	[er]	fuld	af	gift	og	galde
s----	v---	sp--	---	----	---	-----

I den norrøne konstruktion er subjektet *þú* efterfulgt af verbet i nutid *est* (*vera*), som betyder *er*. De efterfølgende led betegner hvad *þú* er, hvilket ses kasus, som er i nominativ, som er kasus for subjektsprædikativer (Haugen, 1995, s. 259). *Męini* som er i dativ lægger sig til *blandin* og betegner

derved blandingen som ond, hvorfor ordet har en attributiv effekt for *blandin* (ibid., 262). Ordet *mjök* er efterstillet og betyder meget, hvilket lægger sig adjektivisk til *blandin*.

Den danske sætning mangler i dette tilfælde et subjekt og et verbum, hvilket indgår i den norrøne sætning i vers 2. Den danske sætning er en amputeret sætning. Hele tredje vers fungerer som et subjektsprædikativ, og det implicitte verbum er et kopulaverbum. Sætningerne er ens i ledstilligen, hvor subjektet og verbet efterfølges af et subjektsprædikativ. Subjektsprædikativet i den danske udgave indledes med adjektivet *fuld af*, der efterfølges af substantiverne *gift* og *galde*. I den norrøne udgave står substantiverne forrest, mens adjektivet *mjök*, som lægger sig til *blandin*, er efterstillet.

síz	þik	at	brœðr	þinum	stóðu	blíð	ręgin	ok	myndir	þá	Fręyja	frata
k	Pro n/ akk	Pr æp.	Sb/sg/ m/dat	Pron/ dat	v/pl/p ræt/	Adj	Sb/pl/ n/nom	k	v/2.pers /præt	adv	Sb/sg/ f/nom	v/2. pers/ præt

da	blide	guder	fandt	dig	sammen	med	din	Bror,	kom	du	til	at	fise,	Freja
a-	-----	-----	-----	----	-----	-----	----	-----	v→	s--	<v	o-	----	s-----
s-	-----	-----	v----	o--	-----	-----	----	-----						

I den norrøne sætning er informationen om, at Freja er sammen med broderen i første del af sætningen, hvilket vises med de første fem ord, hvor præpositionen *at* angiver, at Freja er hos¹³ broderen. I den danske udgave er den indledende sætning, at guder finder Freja. I begge konstruktioner er der b-allitteration, men i den norrøne udgave er der færre ord (to) imellem allitterationen, hvor den danske udgave har fem ord imellem.

Strofe 42

Golli keypta lézt Gymis dóttur ok seldir þitt svá sverð, ęn es Múspells synir ríða Myrkvið yfir, vęizta þá, vesall, hvé þú vegr. (Jónsson, 1932, s. 108)	”Med guld købte du Gymers datter, gav dit gode sværd væk, men når Muspels sønner rider gennem Mørkeskov usling, er du uden våben.” (Stavnem, 2018, s. 183)
--	--

¹³ I dette tilfælde i seng med broderen (Jónsson, 1932, s. 106)

Alliteration, assonans og lydbillede

I dette afsnit vil jeg behandle allitterationerne i strofe 43. I den norrøne udgave er der allitteration med *g* mellem 1. og 2. vers, med *s* i 3. vers, med *m* i 4. og 5. vers og med *v* i 6. vers. I den danske oversættelse er der en *g*-allitteration som strækker sig fra 1. til 3. vers, en *m*-allitteration i 4-5 vers og en *u*-allitteration/assonans i 6. vers.

I de første to vers er allitterationen mellem *Golli* og *Gymis* i den norrøne udgave, mens der er allitteration mellem *guld* og *Gymers* i den danske udgave. Det norrøne *g* kan både have klusil og frikativ artikulation, og den tilhører de stemte obstruenter. Da *g* står i forlyd, er det klusilt udtalt. Vokalerne i forlyd skifter fra det mellemhøje *o*, som er en bagtungevokal til det høje *y*, som er en fortungevokal. Begge vokaler er rundede. De norrøne ord har begge *i* i tryksvag stavelse, hvilket skaber en assonanseffekt mellem allitterationerne.

Det danske *g* udtales også klusil og den er en ustemt klusil. Derved er der forskel på stemtheden af bogstaverne mellem originalen og oversættelsen. I den danske udgave er *u* og *y* begge høje rundede vokaler, som udtales på hhv. bag- og fortungen. Derved ligner vokalspillet i allitterationerne hinanden, da vokalerne skifter fra bag- til fortunge, og vokallydene har begge høj/mellemhøj tungestilling. Den danske allitteration fortsætter i fjerde vers, hvor ordene *gav* og *gode* bygger videre på allitterationen. *Gav* har en fortungevokal med mellemlav tungestilling ['gæʔ], mens *gode* ['go:ðə] har en bagtungevokal med mellemhøj tungestilling.

Vers tre i den norrøne udgave har allitteration mellem *sęldir*, *svá* og *sverð*. *S* er en frikativ lyd, som både kan være stemt og ustemt. Vokalerne i forlyd er to *e'er*, som udtales med mellemhøj tungestilling og er urundede fortungevokaler, mens *á* er en rundet bagtungevokal, som udtales med lav tungestilling. Derved sker der skift mellem fortunge og bagtungevokaler.

Fjerde og femte vers har allitteration mellem *Múspells* og *Myrkvið*. *M* er en nasaleret sonorant, som efterfølges af et *ú* og et *y*, der begge er rundede vokaler med høj tungestilling, hvor *u* er en bagtungevokal og *y* er en fortungevokal. Alle vokalerne i forlyd, som efterfølger *Múspells* er høje fortungevokaler. Der er ligeledes en rimeffekt af udlydsvokalerne i *synir* og *yfir*, hvilket giver et musikalsk spil.

I den danske oversættelse er der allitteration mellem *Muspels* sønner og *Mørkeskov*, hvor der er en blanding mellem *m* og *s*-lyde. Der er en vekslen mellem rundede for- og bagtungevokaler, hvor *u* er en bagtungevokal og *ø* er en fortungevokal.

Den afsluttende fulddelinje har allitteration mellem *vęizta*, *vesall*, *hvé* og *vegr*. Der er både allitteration mellem *v*-lydene, men de efterfølgende vokaler indledes med diftongen *-ei*, hvorefter alle

de næstkommende forlyde er ned e, hvilket skaber en assonanseffekt mellem de urundede fortunevokaler.

I sjette vers i den danske version er der en u-allitteration, som findes mellem ordene *usling* og *uden*. Ordet *du* bidrager også til denne allitteration, da de tre u'er tilsammen skaber en enhed af ensartede vokallyde.

I den norrøne udgave veksler allitterationerne mellem klusiler, frikativer, sonoranter og halvvokaler. Det skaber et blandet billede, hvor mange artikulationsmåder er i spil. I de første to vers er allitterationens vokalspil mellem to høje vokaler, hvorefter den skifter til tre lave vokaler i fulmlinjen. Vers 4 og 5 har igen høje vokaler, som ligeledes har rim imellem endelserne på *synir* og *yfir*, hvor i-assonansen en gennemgående rolle for versene. Den afsluttende fuldlinje har *v* som indgang til alle tre allitterationer, mens *e* udgør den efterfølgende trykstærke vokal. Her er der en ensartethed mellem alle vokalerne, som er udtalt med mellemhøj tungestilling.

Den danske oversættelse har g-allitteration i de første tre vers, hvilket ikke skaber den samme vekslen mellem klusiler og frikativer, som den norrøne udgave har. Oversættelsen har ligesom den norrøne udgave en nasal sonorant lyd i vers 4-5, hvorefter den skifter til en vokalisk allitteration/assonans, hvor vokalen *u* er bærende.

Sprogudvikling og oversættelse

I det første vers i denne strofe bruges ordet *golli* (gull) som betyder guld. Her har udviklingen betydet at *ll > ld*, hvilket er en ortografisk ændring, som betegner det lange l, hvilket sker i den gammeldanske periode. Dette lange l er ikke opstået ved den gammeldanske assimilation, som betyder at *ld > ll* (Frederiksen, 2018, s. 51). Forskellen på dette ses ved ovenstående ord, men også *falle > falde*, hvor forbindelsen *ld*, viser et langt l. Den modsatte *ld > ll* gælder ord som har en vokalforlængelse foran *ld*, og ses ved *wildæ > ville* (Skautrup, 1968, s. 253). Verbet *keypta* modsvarer det danske *købte*. Dette ord har undergået tre forandringer, hvilket ses ved at diftongen *ey* er monoftongeret til *ø*. Klusilen *p* er forandret til et *b* med klusilsvækkelsen, mens endelsen *a* er blevet til *e* med infortissvækkelsen.

Tredje vers har ordene *seldir*, *svá* og *sverð* som allittererende ord. *Seldir* (selja) er et verbum i præteritum, som betyder *at overdrage* eller *sælge* noget (ONP). *Sælge* ['sɛljə] er et arveord fra dette norrøne ord, og infortissvækkelsen betyder, at *a > e*, mens. Fonetisk ses det, at udtalen af *sælge* er ækvivalent med *selja*, hvorfor *e > æ* palatalisering og *lj > lg* skyldes ortografiske ændringer i den gammeldanske periode (Frederiksen, 2018, s. 50-51). Adverbiet *svá* betyder *således* (ONP), og står i forbindelse med verbet *Seldir*. Substantivet *sverð* betyder *sværd*, og er et arveord hertil (ONP). I dette

tilfælde har en lydåbning betydet at $e > æ$ (Skautrup, 1968, s. 247). Der er ligeledes sket en lydudvikling, hvor $ð$ forsvinder i udtalen i forbindelsen *rð*, men dog bibeholdes ortografisk (Skautrup, 1968, s. 254). Dette kan ses i en fonetisk gengivelse af sværd ['svɛʔɐ] (DDO).

Det fjerde og femte vers har allitteration mellem egenavnene *Múspells* og *Myrkvið*. Navnet *Myrkvið* er et kompositum af *myrkr* og *vidr*, og kan oversættes med mørk skov. Det danske mørk er et arveord fra *myrkr*, og her ses at $y > ø$, hvilket sker med åbningen af y til $ø$ i den gammeldanske periode (Skautrup, 1968, s. 247).

I det sjette vers er der en allitteration af ord der starter med *v*. Det første ord *vęizta* (vita) er et verbum, som betyder *vide*, hvilket er et arveord fra norrønt (ONP). Her har klusilsvækkelsen betydet at $t > d$, mens endelsen *-e* skyldes infortissvækkelsen. Det efterfølgende ord *vesall* er et adjektiv, som betyder ussel, elendig eller ulykkelig (ONP). Hve er et adverbial, som betyder hvorledes, hvor, hvorfor eller hvad (ONP). Vegr er et verbum som kan betyde dræbe/slå.

I oversættelsen bruges allitterationen *usling*, *uden* hvor du indgår med en assonanseffekt. *Usling* er en afledning af *ussel*, som er et arveord fra det norrøne *úsæll*. Her ses infortissvækkelsen ved at $æ > e$, mens det dobbelte *l* er udsat for svind til et *l*.

Syntaks

I dette afsnit vil jeg se på syntaksen i strofe 43. Jeg vil se på vers 1-2, 4-6.

Golli	ķępta	lézt	Gymis	dóttur
Sb/sg/n/dat	v/sg/3.pers/præt	v/3. pers/præt	Sb/sg/m/gen	SB/sg/f/akk

Den danske udgave ser sådan ud:

Med	guld	købte	du	Gymers	datter
a----	-----	v	s	o-----	-----

I vers 1-2 er sætningskonstruktionen næsten ens. Den norrøne udgave er dog subjektsløs, da der ikke er et led i nominativ. Den danske sætning har *du* som subjekt, hvilket ligger implicit i den norrøne sætning. Begge sætninger har den samme ledfølge med undtagelse af subjektet. Gymers datter er objekt for begge sætninger, hvilket markeres af akkusativten på norrønt. At *golli* står i dativ viser, at det er redskab eller middel for handlingen, hvilket kaldes en instrumentel dativ (Haugen, 1995, s. 260).

ęn	es	Múspells	synir	ríða	Myrkvið	yfir
k	part	Sb/pl/m/gen	Sb/pl/m/nom	v/pl/præs	Sb/sg/m/akk	præp

veizta	þá,	vesall,	hvé	þú	vegr
v/2. pers/præs	adv	adj	adv	pron	v/2.pers/præs

men	når	Muspels	sønner	rider	gennem	Mørkeskov,	usling,	er	du	uden	Våben
a---	---	-----	-----	-----	-----	-----	s-----	v	s	v----	o-----
k	k	s-----	-----	v----	a-----	-----					

Opbygningen i den dansk og norrøne sætning er ens. Det ses dog, at præpositionen *yfir* er efterstillet i den norrøne udgave, mens den i den danske udgave er foranstillet. I den efterfølgende sætning er der direkte tiltale til *þú* et med konstruktionen *veizta þá, vesall* som kan oversættes med vid så, usling. Adjektivet betyder ussel, og er knyttet til det foranstillede *þú*. Verballeddet er undladt i den danske udgave, hvor *usling* kommer efter den adverbielle finitte ledsætning. Denne ledsætning er en betingelsessætning (Kristensen, 2016, s. 76-77), hvilket bliver eksplicit nævnt i den norrøne konstruktion.

Strofe 61

Þegi þú rög vétr, þér skal minn þrúðhamarr Mjólnir mál fyrnema, hendi hinni hægri drepk þik Hrunnis bana, svát þér brotnar þeina hvat. (Jónsson, 1932, s. 112)	”Hold mund, ækle trolld! Dig skal min hammer, Mjølner, snart knytte kæften på. Jeg banker dig med Rungners banemand, så alle dine knogler knuses.” (Stavnem, 2018, s. 189)
---	---

Alliteration, assonans og lydbillede

I dette afsnit vil jeg beskrive allitterationen i strofe 61. I de første to vers er der allitteration mellem *Þegi*, *þú*, *þér* og *þrúðhamarr*, hvor allitterationen bæres af *þ*. Vokalerne som efterfølger spiranten *þ* skifter mellem *e* og *ú*, hvilket giver et vekselspil mellem den mellemhøje *e* og den høje *u*-vokal, som er hhv. for- og bagtungevokaler.

I den danske udgave er der en allitteration mellem *Hold* ['hʌlʔ] og *hammer* ['hamʌ] om end de står meget langt fra hinanden, da de hhv. indleder og afslutter versene. Her er der et skifte mellem den rundede bagtungevokal [ʌ] i *hold* og [ɑ] i *hammer*, som er en urundet for- og bagtungevokal.

Tredje vers har en m-allitteration mellem *Mjǫlnir* og *mál* som kommer direkte efter hinanden. M er en nasaleret sonorant, mens *jǫ* skaber en diftoneffekt med bagtungevokalen *ǫ*, som knyttes med *á*, der har en rundet udtale af a, der nærmer sig det norske *å* (Haugen, 1995, s. 24), hvorfor begge vokaler har rundet udtale. Den danske udgave har en k-allitteration mellem *knytte* ['knydə] og *kæften* ['kæfd], som også står umiddelbart efter hinanden. K er en klusil, og vokalen [y] er en rundet fortungevokal, mens [ɛ] er en urundet fortungevokal.

I vers 4 og 5 er der en allitteration mellem ordene *hendi*, *hinni*, *hægri* og *Hrunnis*, og mellem *banker* og *banemand* i den norrøne og danske version. De norrøne vokaler er *ę*, *i*, *æ* som alle er urundede fortungevokaler, mens *u* er en urundet bagtungevokal. Der er ligeledes assonans mellem ordene med de gentagende i-lyde i endelserne.

I fulmlinjen som følger i sjette vers, er der en b-allitteration i den norrøne udgave mellem *brotnar* og *bęina*, mens den danske udgave har allitteration mellem *knogler* og *knuses*.

Sprogudvikling og oversættelse

I dette afsnit vil jeg se på sproget i den norrøne original og i oversættelsen. Det første vers har udtrykket *rǫg véttir*, som er oversat med *ækle trolde*. Da jeg i strofe 32 fokuserer på *Þęgi* og *þú*, vil jeg i dette afsnit undlade denne allitteration og i stedet se på *rǫg véttir*. Adjektivet *rǫg* (ragr) er et negativt ladet adjektiv, som betyder frygtsom, ræd, kvindagtig eller modbydelig (ONP). I Jónssons kommentarer til dette ord står der, at *rǫg* kommer af *ǫrg* i ordets slemme betydning (Jónsson, 1932, s. 111), hvilket må bero på en misforståelse, da *ǫrg* ikke figurerer i ordbøgerne, hvilket ragr dog gør, hvor den slemme betydning kan være kvindagtig eller modbydelig. *Véttir* (vættr) er et substantiv i hankøn, som betyder afgud (ONP). I oversættelsen er det oversat med *ækle trolde*. *Ækel* er et adjektiv og et låneord fra tysk *ekel* (DDO). *Trold* er et arveord fra det norrøne ord *troll*. Her er den ortografiske ændring ll > ld, som vist tidligere (Frederiksen, 2018, s. 51), hvor d ikke udtales ['tɹʌlʔ] (DDO).

I det efterfølgende vers er der allitteration mellem *Mjǫlnir* og *mál*. *Mjǫlnir* er navnet på Tors hammer, og det er oversat med *Mjølner*. Ordet *mál* er et substantiv i intetkøn, som henviser til en persons sprog, stemme eller evnen til at tale (ONP). Det danske ord *mål* i betydningen sprog, dialekt eller udtale, er et arveord fra dette (DDO). Udviklingen har betydet, at *á* > *å*, hvilket skyldes at vokalen *á* blev rundet under påvirkning fra omgivelserne (Skautrup, 1968, s. 246). I oversættelsen er *knytte* *kæften* allitterationen. Arveordet *knytte* er et verbal, som findes på norrønt i formen *knýta* (DDO, 2020). Her ses en forlængelse af t > tt, mens a > e med infortissvækkelsen. *Kæften* er et substantiv, som er et arveord fra det norrøne *kjaptr* (DDO). På gammeldansk findes ordet *kjaft*, som også betyder kæft. Det staves blandt andet: *kefft*, *kæfthe*, *kiæffther* og *kæfft* (Gammeldansk ordbog). Forbindelsen

ja har ændret sig til [jæ] ved den fremadskridende i-omlyd, hvilket blandt andet ses på det gammeldanske *kiæffther* (Karker, 1996, s. 42). Den korte konsonant dobbeltskrives ofte i den gammeldanske periode, hvorfor *ff* findes her (Frederiksen, 2018, s. 45). I løbet af den ældre nydanske periode forsvinder dobbeltskrivningen, og omkring år 1700 er de næsten helt forsvundet (Jacobsen, 2018, s. 79). *Kj* og *ki* skrivemåden blev afskaffet i 1889 foran *e*, *æ* og *ø* i nogle ord (ibid., 84).

I vers 4 er der en allitteration mellem de på hinanden følgende ord *hendi*, *hinni*, *hægri*. *Hendi* (hand) er et substantiv i hunkøn, som betyder hånd. Formen *hendi* er i dativ (ONP). Det danske substantiv *hånd* er et arveord, som stammer fra *hand*, hvor vokalen *a* > *å*, hvilket skyldes åbningen af *a* (Skautrup, 1968, s. 246). *Hinni* er en form af det demonstrative pronomen *hinn*, som betyder *den* (ONP). Det danske pronomen *hin* har ophav i dette *hinn*, her ses et svind af *n*, hvilket finder sted i den gammeldanske periode, hvilket kan ses i et opslag af *hin* i gammeldansk seddelsamling (Gammeldansk ordbog). Ordet *hin* betegnes som gammeldags (DDO). *Hægri* (*hógri*) betyder *højre* og er et komparativt adjektiv til *vinstri* (venstre) (ONP). *Høgri* er arveord for *højre*, og her ses det, at vokalen *ø* er bevaret, mens *g* > *j* som følge af spirantsvækkelsen, hvor *g* > *j* foran fortungevokaler (Skautrup, 1968, s. 235). Den trykssvage vokal *i* > *e* på grund af den altoverskyggende infortissvækkelse.

Oversættelsen har allitteration mellem *banker* og *banemand*. Verbet *banker* har oprindelse i ældre nydansk og er et låneord fra det tyske *banken* (DDO). *Banemand* er et kompositum mellem *bane* og *mand*, som begge er norrøne arveord fra *bani* og *mann* (DDO). I *bane* er der sket en svækkelse af den trykssvage vokal så *i* > *e*, mens *mand* har udviklet sig så forbindelsen *nn* > *nd*, hvilket dog ikke har betydning for udtalen (Frederiksen, 2018, s. 51).

I den afsluttende fuldlinje er der en lydlig overensstemmelse mellem *brotnar* og *bęina*. *Brotnar* (brotna) betyder at brække (ONP). Det danske verbum brække har ligheder i bogstaverne med *brotna*, som dog er et låneord, der kommer af det tyske breken (DDO). Substantivet *bęina* (bein) betyder ben eller knogler (ONP) og er arveord til det danske substantiv ben (DDO). I dette ord er diftongen *ei* blevet monoftongeret til *e*. Dette sker i den olddanske periode (Lerche Nielsen, 2018, s. 145). I den danske udgave er der en allitteration mellem *knogler* og *knuses*. Ordet *knogler* er et låneord fra tysk, hvor det på middelnedertysk hed *knokel* (DDO). Verbet *knuses* er ligeledes et låneord, som kommer fra svensk og tysk af *knusa* og *knusen* (DDO).

Syntaks

I dette afsnit vil jeg beskrive syntaksen i strofe 61. Jeg vil fokusere på vers fire til seks, da vers et til tre nogenlunde følger hinanden i ordstillingen.

I vers fire og fem ser sådan ud i en syntaktisk analyse af den norrøne version:

hendi	hinna	hægri	drekk	þik	Hrungrnis	bana
Sb/sg/n/dativ	pron	adj	v/1. pers/præs/refleksiv	Pron/akk	Sb/sg/m/gen	sb/sg/m/dat

I den danske version ser den sådan ud:

Jeg	banker	dig	med	Rungners	banemand
s--	v-----	o--	a----	-----	-----

I den norrøne version markerer de tre første ord, hvad de refleksive *jeg*, som står i forbindelse med det første verbum, dræber pronomenet i akkusativ med, mens det efterstillede substantiv *bana* (bani) i dativ (ONP) lægger sig til det andet dativled. Dativledene får i denne sætning en instrumentel rolle, og de optræder som en adverbial brug, hvilket de også har i den danske sætning (Haugen, 1995, s. 262). I den danske udgave er ledstillingen svo, hvor subjektet står først i sætningen, dernæst verbalet og til slut objektet og adverbialet. Denne ledstilling er på dansk den oftest anvendte i sætninger med et objekt (Kristensen, 2016, s. 43).

Den efterfølgende fulmlinje er en ledsætning til denne, og den kan annoteres på denne måde:

svát	þér	brotnar	þeina	hvat
adv	Pron/pl/dat	v/2. pers/præs	Sb/sg/n/gen	v/2. pers/præs

så	alle	dine	knogler	Knuses
ksam	s-----	-----	-----	v

Fulmlinjen fungerer som adverbialled til de foregående vers. I den danske udgave er det en simpel sætning. Den indledes med samordningskonjunktionalet *så*, som angiver en følge af det foregående verbal, *banker*. Subjektet *alle dine knogler* står herefter og sætningen slutes med verbalet i passiv, *knuses*. I den norrøne sætning er der to verber, som omkranser substantivet *þeina*, som står i genitiv. Denne genitiv fører tilbage til pronomenet *þér*, der henviser til Loke. Verbalerne *brotnar hvat* betyder brækkes hurtigt.

Konklusion

I dette afsnit vil jeg samle op på fundene i analysen og besvare min problemformulering. Jeg vil tredele konklusionen, da analysen har været tredelt, hvor hver del har beskrevet de forskellige forskelle og ligheder mellem den norrøne og danske udgave af digtene.

Lydbilledet i de norrøne digte er komplekst, da der mange steder er en stor vekselvirkning imellem vokalerne. Dette kan eksempelvis være skalaeffekter, hvor lydene går fra vokaler med lav tungestilling udtalt på bagtungen og stiger til vokaler, som har mellemhøj og høj tungestilling og er fortuneudtalte, hvilket man ser i strofe 66 i *Völuspó*, hvor vokalspillet mellem **naðr**, **neðan** og **Niðafjöllum** skaber en skalaagtig vekselvirkning mellem vokalerne *a*, *e* og *i*, som har forskellig kvalitet, hvor der sker en stigning i fortisvokalerne, mens infortisvokalerne i **neðan** og **Niða** viser tilbage til udgangspunktet.

Den danske oversættelse har i dette tilfælde i de samme vers en allitteration mellem den samme sonorant *n* i ordene **nede**, **Nidefjeldene** og **Nidhug**. Her er dog ikke det samme spil mellem fortisstavelserne, da de går fra *e* til *i*, hvilke begge er fortunevokaler med høj tungestilling. Infortisstavelserne i disse ord giver heller ikke det samme spil, da de er svækkede som følge af accentforskydningen.

Andre steder er der en kontrapunktisk vekselvirkning mellem for- og bagtungevokaler, hvilket man eksempelvis ser i strofe 1 i *Völuspó*, hvor skiftet mellem for- og bagtunge finder sted i allitterationen **vildu**, **Valföðr** og **vél**. I dette tilfælde sker der skift mellem for og bagtungevokaler, hvilket sker med vokalerne *i* (for), *u* (bag), *a* (bag), *o* (bag) og *e* (for), hvor fortunevokalerne indkrander bagtungevokalerne på den måde åbner og lukker allitterationen.

Dette vers har allitteration mellem **ber** og **berette** i den danske udgave, hvilket både er andre ord, men også ensartede vokaler, som står i fortisstavelsen, hvorfor vokalspillet i denne konstruktion er ikke eksisterende, mens der ligeledes mangler et ord i allitterationen, hvis den skal have samme antal ord som den norrøne originals allitteration.

Der findes også steder, hvor vekselvirkningen mellem for og bagtungevokaler blandes med assonans, hvilket sker i strofe 61 i *Lokasenna* med h-allitterationen **hendi**, **hinni**, **hægri** og **Hrungris**, hvor de tre første vokaler i den trykstærke stavelse *e*, *i* og *æ* er urundede fortunevokaler, som afsluttes med en rundet bagtungevokal *u*. Til dette lydbillede tilsættes den i-asonans, som skabes af de fire høje fortunevokaler *i* i infortisstavelsen.

I strofe 61 har den danske oversættelse allitteration i verset med **banker** og **banemand**, hvilket gentager *a*-vokalen, som en assonansvirkning, der dog er meget forskellig fra den norrøne originals allitteration. Her er der både forskel i allittererende bogstaver og vokalerne lyde.

Nogle steder ligger allitterationerne tæt op ad hinanden, særligt når der bruges egennavne, hvilket ses i strofe 43, hvor allitterationen i den norrøne udgave indeholder ordene **Geyr**, **Garmr** og **Gnipahelli**, hvor klusilen *g* driver allitterationen og fortisstavelsen består af vokalerne *ey*, *a* og *i*, som

er hhv. for og bagtungevokaler. Den danske oversættelse har også tre allitterationer med ordene **g**lammer **G**arm og **G**nipahulen, hvor vokalerne er fortungevokaler, som skifter tungestilling fra lav til høj. Her er der store ligheder mellem ordene, men vokalspillet veksler ikke på samme måde i oversættelsen.

På baggrund af analysen af allitterationerne kan vokalspillet i allitterationerne være en stor udfordring for oversætteren, da harmonien i den norrøne original er mangefacetteret i sit lydbillede. Dette lydbillede er svært at ramme, selv de steder hvor allitterationerne ligger tæt op ad hinanden.

Morfologisk er der flere forskelle i oversættelsen. En stor udfordring er infortissvækkelsen, som har betydet, at infortisstavelserne på dansk er blevet svækkede. Dette giver accentforskydelser, og det decimerer mulighederne for at ændre lydbilledet via infortisstavelserne, som vist ovenfor. Andre steder har ordene ændret betydning, hvilket eksempelvis er sket med ordet *Męiði*, som på norrønt kan bruges om et træ, mens det i en dansk version vil betegne det specielle bøjede træ, som findes under kælke og senge. Ordet har endvidere gennemgået lydlige forandringer, som betyder, at det på dansk har en mere flad udtale *mede* ['me:ðə], hvor det på norrønt har en stigende difton som fortisstavelse og en høj fortungevokal i infortisstavelsen. Her har monoftongeringen og infortissvækkelsen haft stor indflydelse på lydbilledet i ordet. Ordet som bruges i den danske oversættelse, er *stammen*, som er et låneord fra tysk. Dette ord indgår i allitteration med *spinkel*, som er af uvis oprindelse.

Et ord som *drage* er direkte oversat fra det norrøne *dręki*. Klusil og spirantsvækkelsen har her betydet, at ordet får et mere rundt udtryk på dansk, hvor k-lyden på norrønt har været klusilt udtalt. Infortissvækkelsen har igen betydet en svækkelse af ordets sidste stavelse, som bliver mindre distinkt.

En anden udvikling er, at nogle ord er blevet forældede, hvilket ses med ordet *munu* fra strofe 13 i *Lokasenna*. Dette ord kan oversættes med det danske ord *monne*, som dog beskrives som gammeldags i den danske ordbog. Ordet har ligesom de andre ord gennemgået en sproghistorisk udvikling, som har betydet at infortisstavelsen er blevet svækket, mens fortisstavelsen har udviklet sig med en åbning af u > o [å]. I en nudansk oversættelse ville ordet dog virke gammeldags, hvorfor der nok her er truffet andre valg.

Nogle steder findes der ikke direkte oversættelser af ordene, hvilket er tilfældet med ordet *kindir* fra 1. strofe i *Vęlusęþę*, hvorefter oversætteren må vælge mellem andre ord. I dette tilfælde er låneordet fra middelnedertysk *slęgt*, som bliver brugt som hovedstav i 2. vers.

Egennavnene gennemgår sjældent de store forandringer i stroferne, hvorfor der her er meget stor lighed mellem det norrøne og oversættelsen, hvilket eksempelvis ses på navnene *Garmr* og *Garm*,

hvor den eneste forskel er nominativmarkeringen -r på det norrøne ord. Navnet *Bragi* er dog ramt af infortissvækkelsen, hvorfor *Brage* er let forandret i oversættelsen.

De syntaktiske konstruktioner i stroferne er på mange måder ens. Der er flere steder, hvor de følger den samme struktur, hvilket kan være med til at skabe ens lydbilleder. Nogle steder er der ændringer i syntaksen mellem den danske og norrøne version. Dette sker eksempelvis i norrøne sætninger, hvor verbet indeholder refleksivendelsen -k, hvor subjektet er indeholdt i verbet. Dette sker eksempelvis i strofe 1 og strofe 43 i *Völuspó*, hvor den danske sætningskonstruktion bliver hhv. *Jeg ber om stilhed* og *Vældig vis er hun*, hvor subjektet dog har forskellig placering i sætningerne.

Andre steder betyder dativkonstruktioner, at de danske sætninger må tilføje led, som markerer kasus, hvilket eksempelvis sker i strofe 42 i *Lokasenna*, hvor sætningen *Golli keypta / lézt Gymis dóttur* forlænges med et *med* og subjektet *du*: Med guld købte du Gymers datter.

Den frie ledfølge betyder nogle steder, at allitterationerne kan følge hinanden tæt norrønt, hvilket ses i strofe 61 i *Lokasenna*, hvor: *hendi hinni hægri / drepk þik Hrungrnis bana* indleder sætningen, hvilket på dansk bliver den følgende sætning: Jeg banker dig med Rungners banemand. Her er stor afstand mellem allitterationen i den danske udgave, mens de allittererende led på norrønt står tæt, hvor dativen i *bana* viser samhørigheden med den lange allitteration, som indledes med dativen *hendi*.

I forhold til syntaksen er det norrøne sprog friere i ledfølgen, hvilket giver mulighed for at placere led tættere på hinanden, så de allittererer. På dansk ser man særligt udfordringer, når verberne er refleksive, ligesom visse dativkonstruktioner kan betyde, at oversætteren må indskyde flere ord.

Bibliografi

- Albeck, U. (1939). *Dansk Stilistisk*. København: Gyldendal.
- Arnason, K. (2007). On the principles of Nordic rhyme and alliteration. *Nordisk filologi* Nr. 122, s. 79-114.
- Boeck, S. S. (2018). Ældre nydansk. I E. H. al., *Det danske sprogs historie (Bind 2) Ord for ord for ord* (s. 179-197). Århus: Århus Universitetsforlag.
- DDO. (1. Maj 2020). Hentet fra Den danske ordbog: www.ordnet.dk
- Folkart, B. (2003). The Valency of Poetic Imagery. I S. P. (ED), *Translation Translation* (s. 487-507). New York: Rodopi.
- Frederiksen, B. O. (2018). Gammeldansk. I E. Hjort, *Dansk Sproghistorie (Bind 2) Ord for ord for ord* (s. 151-179). Århus: Århus Universitetsforlag.
- Frederiksen, B. O. (2018). Gammeldansk (Ortografi). I E. H. al., *Det danske sprogs historie (Bind 2) Ord for ord for ord* (s. 27-57). Århus: Århus Universitetsforlag.
- Frederiksen, B. O. (2019). Gammeldansk. I E. H. (RED), *Dansk Sproghistorie - Bøjning og Bygning* (s. 41-73). Århus: Århus Universitetsforlag.
- Gammeldansk ordbog. (Maj 2020). Hentet fra Gammeldansk ordbog: <https://gammeldanskseddelsamling.dk>
- Gregersen, F. (2016). Sproghistorie og sprogteori. I E. H. (ED), *Dansk Sproghistorie (Bind 1) - Dansk tager form* (s. 35-79). Århus: Århus Universitetsforlag.
- Grønnum, N. (2009). *Den store danske*. Hentet fra lex.dk: <https://denstoredanske.lex.dk/kardinalvokaler>
- Gunnell, T. (1995). *The Origins of Drama in Scandinavia*. Suffolk: D. S. Brewer.
- Hallberg, P. (1962). *Den norrøne digtning*. Stockholm: Svenska Bokförlaget.
- Hanssen, E., Mundal, E., & Skadberg, K. (1975). *Norrøn Grammatik*. Oslo - Bergen - Tromsø: Universitetsforlaget.
- Haugen, O. E. (1995). *Grunnbok i norrønt språk*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Heger, S. (2005). *Sprog og lyd - Elementær dansk fonetik*. København: Akademisk Forlag.
- Hyllested, A. (2016). Sprogfamilien. I E. H. al., *Dansk Sproghistorie (Bind 1) Dansk tager form* (s. 125-157). Århus: Århus Universitetsforlag.
- Jacobsen, H. G. (2018). Yngre nydansk. I E. H. al., *Dansk Sproghistorie (Bind 2) - Ord for ord for ord* (s. 73-99). Århus: Århus Universitetsforlag.
- Jensen, C. (Juni 2020). *Høder*. Hentet fra www.lex.dk: <https://denstoredanske.lex.dk/H%C3%B8der>
- Jonsson, E. (1863). *Oldnordisk Ordbog ved det Kongelige Nordiske Oldskrift-selskab*. Kjøbenhavn: Quist.
- Jónsson, F. (1932). *De gamle eddadigte*. København: G. E. C. Gads Forlag.
- Jørgensen, B. (2016). Sproghistoriske perioder. I E. H. al., *Dansk Sproghistorie (Bind 1) Dansk tager form* (s. 79-85). Århus: Århus Universitetsforlag.
- Karker, A. (1996). *Politikens Sproghistorie - Udviklingslinjer før nudansk*. København: Politikens Forlag.
- Karker, A. (1997). Sprog og samfund i Norden. I B. L. Allan Karker, *Nordens språk* (s. 9-20). Oslo: Novus forlag.
- Karker, A. (2015). *Dansk i tusind år*. Hedensted: Modersmåls-Selskabet.

- Kristensen, S. A. (2016). *Grammatiske grundbegreber - Sætningen, ordet og sproget* (2. udgave). Odensen: Syddansk Universitetsforlag.
- Lerche Nielsen, M. (2018). Runetiden. I E. H. al., *Dansk Sproghistorie (Bind 2) Ord for ord for ord* (s. 133-151). Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Lorentzen, J. N. (2020). www.sproget.dk. Hentet fra www.sproget.dk: <https://sproget.dk/temaer/nye-ord/forskellige-slags-laneord>
- Louis-Jensen, J. (11. 2 2011). *Eddadigtning*. Hentet fra www.denstoredanske.dk: http://denstoredanske.dk/Kunst_og_kultur/Litteratur/Islandsk_litteratur/Oldislandsk_litteratur/eddadigtning
- Nielsen, M. L. (2018). Runetiden (Ortografi). I E. H. al., *Det danske sprogs historie (Bind 2) Ord for ord for ord* (s. 11-27). Århus: Århus Universitetsforlag.
- ONP. (5 2020). Hentet fra Københavns universitet: <https://onp.ku.dk/onp/onp.php>
- Petrilli, S. (2003). Translation and Semiosis. Introduction. I S. P. (ED.), *Translation Translation* (s. 17-39). New York: Rodopi.
- Ponzio, A. (2003). The Same Other: The Text and Its Translations. I S. P. (ED), *Translaiton translation* (s. 55-69). New York: Rodopi.
- Rask, K. (2017). *Stilistik til tiden*. Odense: Samfundslitteratur.
- Ringgaard, D. (2001). *Digt og Rytme - en introduktion*. København: Gads Forlag.
- Skaft Jensen, E. (2018). Arveord, låneord og fremmedord. I E. H. al., *Dansk Sproghistorie (Bind 2) Ord for ord for ord* (s. 259-269). Århus: Århus Universitetsforlag.
- Skautrup, P. (1968). *Det danske sprogs historie (Bind 1)*. København: Gyldendal.
- Stavnem, R. (2018). *Den poetiske edda*. København: U press.
- Stefánsson, F. (17. 7 2011). *den store danske*. Hentet fra www.denstoredanske.dk: http://denstoredanske.dk/Nordisk_Mytologi/Eddadigtning/Codex_Regius
- Wessén, E. (1965). *De nordiska språken*. Lund: Almqvist & Wiksell Förlag AB.
- Zoëga, G. T. (2010). *A concise old icelandic dictionary*. Oxford: Benediction Classics.

Forsidebillede: Privatfoto fra "Historien om Quark" i *Valhalla den samlede saga* 2 s. 47